

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU NODAĻA

**LATVIEŠU TAUTAS DEJAS KOMPOZĪCIJAS
IETEKME UZ 7. KLASES SKOLĒNU RADOŠUMU
SPORTA STUNDĀS**

DIPLOMDARBS

Autors: **Lūcija Neicgale**

Studenta apliecības Nr.: ln13008

Darba vadītājs: Mg. Paed. Diāna Urbāne

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēma ir “Latviešu tautas dejas kompozīcijas ietekme uz 7. klases skolēnu radošumu sporta stundās”.

Diplomdarba mērķis ir izstrādāt mācību darba modeļus sporta stundas tēmai “Latviešu tautas dejas kompozīcija” un atklāt sakarības starp pedagoģisko darbību un patstāvīgas deju kompozīcijas veidošanas ietekmi uz skolēnu radošumu sporta stundā.

Darba teorētiskajā daļā tiek pētīta zinātniskā literatūra par kreativitātes jēdzienu un tās nozīmi mūsdienās, par latviešu tautas dejas vēsturi, kompozīciju un pamatelementiem kā arī par sporta stundas teorētiskajiem pamatiem. Darba pedagoģiskajā pētījuma daļā tiek izstrādāti radošo sporta stundu modeļi par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija,” vērtēšanas kritēriji un pārrunu jautājumi.

Iegūtie rezultāti pētījuma beigās rāda, kādas ir sakarības starp pedagoģisko darbību un patstāvīgas deju kompozīcijas veidošanas ietekmi uz skolēnu radošumu sporta stundā.

Atslēgvārdi: latviešu tautas dejas, 7. klases skolēni, radošums, sporta stunda

ANNOTATION

Diploma thesis is called “Composition of Latvian folk Dances to Develop Students’ Creativity in Sports Lesson in Form 7”.

Objective of this thesis is to develop teaching samples for sports lessons, titled “Composition of Latvian folk Dances”, and to reveal a connection between pedagogical activity and students’ creative influence in sports lessons from independent creation of composition.

In the theoretical part of thesis scientific literature about concept of creativity and its importance these days is being researched, also literature about the history of Latvian folk dances, its composition and main elements, and about basis of physical education class.

In the pedagogical part of thesis the following things are developed: teaching samples for sports lessons about “Latvian folk dance composition”, grading criteria and questions for discussion.

The made results at the end of thesis shows the connection between pedagogical activity and student’s creative influence in sports lessons from independent creation of composition.

SATURS

Ievads	5
1.Kreativitāte (radošums)	7
1.1.Kreativitātes jēdziens	7
1.2.Kreativitātes nozīme mūsdienās.....	8
2.Latviešu tautas dejas	11
2.1.Latviešu tautas dejas vēsture	11
2.2. Latviešu tautas dejas kompozīcija.....	13
2.3. Mācību priekšmeta standarts latviešu tautas dejās.....	17
2.4. Latviešu tautas dejas pamatelementi.....	18
3.Sporta stundas teorētiskie pamati	27
4.Pedagoģiskais pētījums par latviešu tautas dejas kompozīcijas ietekmi uz skolēnu radošumu sporta stundās	29
4.1.Izmantotās metodes un pētījuma bāze	29
4.2.Pedagoģiskā pētījuma gaita	30
4.3.Pētījuma vērtēšanas kritēriji un iegūtie rezultāti no pedagoģiskajiem novērojumiem	39
4.4.Pārrunas ar skolēniem pedagoģiskā novērojuma beigās	45
Secinājumi	48
Izmantotās literatūras saraksts.....	50
Pielikumi.....	52

IEVADS

Dzīve kļūst ar katru dienu daudzveidīgāka un sarežģītāka un prasa no cilvēka nevis šablonus, pierastas darbības, bet elastīgu domāšanu, ātru orientēšanos, radošu pieeju risinot lielus un mazus uzdevumus (Dombrava, E., 2011).

Sporta stundas bieži vien ir vienveidīgas, jo tiek apgūtas jaunas prasmes un iemaņas pēc tradicionālām darba metodēm, un neilgi pēc tā, kārtotas ieskaites atbilstoši mācību priekšmeta norādītajām prasībām. Rodas jautājumi: ko darīt tiem skolēniem, kuri nevar izpildīt prasības un vai tādiem skolēniem būtu motivācija apmeklēt turpmākās sporta stundas? Autoresprāt tā ir liela problēma, kas būtu jārisina. Viens no piedāvātajiem risinājumiem būtu organizēt sporta stundas, izmantojot dažādākas mācību metodes, lai skolēnos raisītu interesi un vēlmi apmeklēt stundas. Kā vienu no nesportošanas iemesliem var minēt LTV raidījuma “Aizliegtais paņēmiens” piemēru, “kāpēc neapmeklē sporta stundas?”, kur atbild uz jautājumu skolniece: “Es nesportoju un nekad neesmu sportojusi savā dzīvē, tas man sagādā grūtības, piemēram, izlēkt astoņos soļos pa visu sporta zāli. Bet ir cilvēki, kas nodarbojās manā klasē piecreiz nedēļā ar vieglatlētiķi un viņiem tas ir iespējams. Bet atzīme, man būs kaut kāds piecinieks, bet tam cilvēkam, loģiski būs desmit.” ([b.a.] *Sporta stundas skolās: No konveijera ģērbtuvēs līdz “bastošanai”*)

Daudziem ir izveidojies nepatiess priekšstats par radošajām spējām. Liela daļa uzskata, ka radoši cilvēki ir tikai tie, kas strādā mākslas nozarē, tomēr ir pierādīts, ka radošums piemīt katram no mums. Mūsdienu ražošanā rodas arvien jaunas profesijas, un darbu zaudē smaga, vienveidīga darba darītāji. Radošam cilvēkam ir vieglāk ne tikai mainīt profesiju, bet aizrauties ar jebkuru darbu un sasniegt augstus rādītājus (Dombrava, E., 2011). Lai skolēni būtu gatavi sasniegt augstus rezultātus, skolotājam ir jāveicina radošums, un kāpēc to nevarētu darīt arī sporta stundās?

Darba mērķis: Izstrādāt mācību darba modeļus sporta stundas tēmai “Latviešu tautas dejas” un atklāt sakarības starp pedagoģisko darbību un patstāvīgas deju kompozīcijas veidošanas ietekmi uz skolēnu radošumu sporta stundā.

Pētnieciskie jautājumi:

- Kādas ir sakarības starp sporta skolotājas pedagoģisko darbību un skolēnu patstāvīgas dejas kompozīcijas izveidošanu?
- Kas liecina par skolēnu radošuma veicināšanu?

Darba uzdevumi:

- Iepazīties un analizēt literatūru un avotus un mācību priekšmeta” Sports” standartu pētāmās problēmas aspektā;
- Izstrādāt radošo sporta stundu plānu un modeļus par tēmu “Latviešu tautas dejas”;
- Izstrādāt vērtēšanas kritērijus skolēniem par tēmu “Latviešu tautas dejas”;
- Veikt pedagoģisko novērojumu un pārrunas ar skolēniem.

Zinātniski pētnieciskās metodes:

- Literatūras un avotu analīze;
- Novērošanas metode;
- Pārrunu un pašnovērtēšanas metode;
- Matemātiskā reģistrēšanas metode.

Darba struktūra: Darbs nosacīti sastāv no divām daļām: teorijas un praktiskās daļas. Darbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras un avotiem, pielikumiem.

1. KREATIVITĀTE (RADOŠUMS)

1.1. Kreativitātes jēdziens

Kreativitāte ir spēja uz jaunradi, kas izpaužas radošā aktivitātē (Baldunčiks, J., 1999).

Mūsdienās kreativitāte ir cilvēka radošās spējas, kuras var izpausties domāšanā, jūtās, saskarsmē, atsevišķos darbības veidos, raksturojot personību kopumā vai arī atsevišķas tās puses, darbības rezultātu un tā iegūšanas procesu (Račicka, I., 1999.-2000).

Kreativitāte ir spēja radīt darbu, kas ir oriģināls, augstas kvalitātes un atbilstošs tā brīža situācijai (Grigorenko L., Stenberg J., Singer L, 2004). Jonathan A., Plucker, Ronald A., Beghetto, Gayle T. norāda uz līdzīgu definīciju, lai arī priekšplānā izvirzījuši mijiedarbību starp spējām, procesu un vidi, kuras rezultātā indivīds vai grupa rada iznākumu vai produktu, kas ir gan inovatīvs, gan noderīgs konkrētajā sociālajā kontekstā (Jonathan A., Plucker, Ronald A., 2010).

Svarīgi ir apzināties, ka oriģināls produkts vai iznākums tiek iegūts strādājot konkrētās stadijās, kuras ir uzskaitījusi R. Bebre, izveidojot 4P modeli:

1. Radošs indivīds (indivīda spējas, personības īpašības un motivāciju);
2. Radošs process (stadija, kādā norit radoša problēmu risināšana, kā arī kognitīvās operācijas, ar kuru palīdzību tiek veidots radošais produkts, piemēram, neparastu kombināciju veidošana vai jaunu ideju pievienošana jau esošajām zināšanām);
3. Radošs produkts (produkta iezīmes– novitāte jeb oriģinalitāte salīdzinājumā ar jau radītajiem produktiem, kā arī tā derīgumu, vērtību u.c.);
4. Radoša vide (tuvākās un tālākās vides raksturojuma izpēte, kura atbalsta un veicina vai tieši pretēji–nomāc radošās spējas, jo kreativitāte, tāpat kā citas spējas, attīstās mijiedarbībā ar dažādiem mikrovides un makrovides faktoriem (Bebre, R., 2011).

Bieži kreativitāte tiek attiecināta uz mākslas un zinātnes nozari, tomēr arvien plašāku ievērību iegūst uzskats, ka radošums ir cilvēka prāta universāls raksturojums un piemīt arī tiem, kuru radošais sniegums nav sabiedrībā pazīstams un atzīts (Jonathan A., Plucker, Ronald A., 2010).

Autore pauž viedokli, ka ar kreativitāti un jaunām idejām cilvēks ir konkurētspējīgs mūsdienu sabiedrībā. Agrāk valdīja uzskats, ka kreativitāte, jeb radošums ir sastopams tikai mākslas virzienā, bet šobrīd, mūsdienu sabiedrībā, ar vien vairāk pierādās, ka kreatīvi un radoši cilvēki, ar jaunām idejām spēj sasniegt ļoti daudz, un autors uzsver, ka ne tikai mākslas virzienā. Kā piemēram, piemērus var minēt: Amoralles modes zīmola radītāju Inesi Ozolu, kas ir viena no visveiksmīgākajām zeķu, veļas un nakts tērpu dizainerēm Ziemeļeiropā. Agris

Daniļevičs, kas ir slavens horeogrāfs Latvijā, ar sevis jaunradītajām dejām, kas viena par otru ir interesantākas. Latviešu uzņēmums SIA "Helico Aerospace Industries", kas nodarbojas ar bezpilota lidaparātu "AirDog", kas autonomi seko sportistam un filmē to ar "GoPro" sporta kameru. Zīmīgi, ka līdz šim nekas tāds vēl nebija izdomāts. "AirDog" mērķis ir lidot un filmēt sportistu, dažādus pasākumus, dabas skatus no gaisa. Bez radošas idejas nav ievērojamu panākumu, kas ir ļoti nepieciešams mūsdienu sabiedrībā, tāpēc, ir ļoti svarīgi skolēniem ir attīstīt radošo domāšanu. Katrs sava priekšmeta skolotājs ir atbildīgs, lai skolēni, pabeidzot skolu būtu konkurētspējīgi sabiedrībā. Arī sporta stundā ir iespējams attīstīt radošo domāšanu, ja vien pats skolotājs spēj mācību darbu vadīt tā, lai tas būtu izglītojošs, moderns un ar jaunām inovācijām.

Radoša sporta stunda ietver:

- Sporta stundas alternatīvs variants;
- Stundā pielietotie līdzekļi, metodes, organizēšanas formas ir inovatīvas;
- Inovatīvā pieeja nav pašmērķis, tā ir virzīta uz skolēnu pašattīstību, pašaktualizāciju un individualitātes veidošanos (Jansone, R., Krauksts, V., 2005).

1.2.Kreativitātes nozīme mūsdienās

Kreativitātes attīstīšana ir ļoti nozīmīga, jo tā ietekmē mūsu dzīvi vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, lielākā daļa no lietām, kas ir interesantas un svarīgas ir cilvēka radītais rezultāts pateicoties kreativitātei. 98 procenti no cilvēka ģenētikas tiek pielīdzināts pērtiķiem. Tomēr mēs esam citādāki – mums ir valoda, vērtības, mākslas izpausmes vajadzības, tehnoloģijas – tie ir pierādījumi kāpēc mēs esam attīstītāki par pērtiķiem. Bez radošumu būtu pat grūti atšķirt cilvēkus no pērtiķiem. Otrkārt, radošums ir tik aizraujošs, kad mēs pielietojam to, jūtam, ka dzīvojam daudz pilnīgāk nekā iepriekš (Csikszentmihalyi M., 1996).

Viss, ko radījušas cilvēka rokas, ir iztēles un uz iztēli balstītas radošās darbības rezultāts. Cik daudzu paaudžu iztēle bija nepieciešama, lai no cilvēka sensenās vēlēšanās lidot mēs nonāktu līdz mūsdienu lidmašīnām? Iztēle ir neatņemama cilvēka radošās darbības sastāvdaļa (Račicka, I., 1999.-2000).

Arī sporta stundas mērķis nav tikai uzlabot fizisko sagatavotību, bet arī cilvēku attīstīt garīgi, lai tas pabeidzot skolu ir konkurētspējīgs sabiedrībā. Tā ir liela problēma, ka daudzi skolēni, pabeidzot skolu, nezina, ko tālāk lai dara, kur stājas mācīties, par ko grib kļūt. Lielākā šī iemesla problēma ir, ka skolā tiek nopiests radošums, degsme, risku pieņemšana u.t.t. Kā notiek mācību stundas? Lielākoties ļoti vienkārši: ir pareizās atbildes, ir normatīvi, kas jāizpilda, piemēram, sporta stundā, lai iegūtu maksimālo vērtējumu, bet, kur pazūd viedoklis,

radošā domāšana, situāciju analīzes? Šī iemesla dēļ daudzi no skolēniem nemaz neiepazīst mācību priekšmeta īsto pusi. Autore pēc savas pieredzes apgalvo, ka pabeidzot vidusskolu nebija skaidrs, kur tālāk vēlas mācīties, par ko vēlas kļūt.

Zinātniski tehniskā progresa paātrinājums būs atkarīgs no radoši attīstītiem kvalitatīviem un kvantitatīviem prātiem, no viņu spējām nodrošināt ātru zinātnes, tehnikas un ražošanas attīstību, no tā, ko tagad sauc par tautas intelektuālā potenciāla paaugstināšanu (Dombrava, E., 2011).

Mūsu valstij, skolai, audzinātājiem un vecākiem ir ļoti svarīgs uzdevums: panākt to, lai katrs, kas tagad iet bērnudārzā un kuram vēl ir jāpiedzimst, izaug ne tikai kā apzinīgs valsts pilsonis, ne tikai vesels un stiprs, bet arī noteikti iniciatīvu bagāts, domājošs, ar spēju atrast radošu pieeju jebkuram darbam. Aktīva dzīves pozīcija var būt tas pats, ja cilvēks domā radoši, tad visapkārt redz pilnveidošanās iespējas (Dombrava, E., 2011).

Nevar noliegt, ka radošu un harmoniski attīstītu skolēnu sporta stundā var sekmēt tikai tāds skolotājs, kurš pats ir radošs.

Lai veicinātu skolēnos radošu attīstību sporta stundā, liela loma ir skolotāja profesionālajai meistarībai. Protams, nepietiek tikai ar zināšanām, skolotājam nepieciešama arī pietiekama psiholoģiskā sagatavotība un zinātkāre (Jansone R., Krauksts V., 2005).

Apmeklējot praksi skolā, autore pauž savu viedokli un redzējumu par radošumu sporta stundās: jo vecāki skolēni, jo mazāk sporta stundā rotaļu, uzdevumu, kur skolēniem ir jādomā radoši.

ASV Jūtas štatā veiktajā eksperimentā zinātnieku pētījumā: “Cilvēku radošo potenciāls, sākot ar bērniem līdz pieaugušajiem” ir redzams liels kritums procentos radošā potenciāla izmantošanā. Jo vecāks ir cilvēks, jo mazāki procenti. Jo to radošais potenciāls samazinās (skat.1.2.1.tabulu).

Tas liek aizdomāties un pievērst šai problēmai lielu uzmanību. Katra skolotāja interesēs ir sagatavot skolēnu lielajai dzīvei, kur tas spēj izdzīvot, vēl vairāk, spēj būt līderis, var un grib sasniegt dzīvē lielus mērķus.

Cilvēku radošo potenciāls, sākot ar bērniem līdz pieaugušajiem

Vecuma grupa	Izmantotais radošais potenciāls (%)
Bērnudārza audzēkņi	95-98%
Jaunākie skolēni	50-70%
Augstskolu un universitāšu studenti	30-50%
Pieaugušie	Mazāk par 20%

(Dombrava, E., 2011).

2. LATVIEŠU TAUTAS DEJAS

Nevar noliegt, ka tautas dejas ir viena no nozīmīgākajām latviešu nacionālās kultūras vērtībām, kas 2003. gadā ierakstīta UNESCO Cilvēces Mantojumu un nemateriālās kultūras mantojumā (Saulīte, I., E., 2014).

Latviešu tautas dejas ir bijušas populāras tālā senatnē, un tās tiek mīlētas un saudzētas vēl šobrīd. To pierāda liels dejotāju skaits Latvijā, kuri ik pēc četriem gadiem pulcējas lielajā Daugavas stadionā, lai izdejotu senās un jaunradītās latviešu tautas dejas Dziesmu un Deju svētkos. Latviešu tautas dejām, gluži tā pat kā pārējo tautu nacionālajām dejām ir sava vēsture. Cilvēki ir tie, kas radījuši latviešu tautas dejas ar savām radošajām un iztēles bagātajām darbībām. Nākamajā apakšnodaļā tiek detalizētāk aprakstīta latviešu tautas dejas vēsture.

2.1. Latviešu tautas dejas vēsture

Tautas dejas ir dejas, kuras atspoguļo ikdienas cilvēku dzīvi no konkrētās valsts, ar tautas deju raksturīgākajiem elementiem. (Drulle, 2013)

Latviešu tautas dejas pirmsākumi meklējami tālā senatnē. Iepazīstoties ar E. Drulles “Latvija dejas” un M. Lasmanes “Latviešu tautas dejas” grāmatām var secināt, ka konkrētu gadu nevar minēt, kad ir radušās latviešu tautas dejas. Dejas: tā ir prieka izpausme, tieši tāpēc cilvēki jau tālā pagātnē, gluži tā pat kā mēs mūsdienās, priecājamies, līksmojam un dejojām. Latviešu tautas dejām piemīt neizskaidrojams spēks un maģija, kas priecē dejotājus un skatītājus. Varbūt, tas tāpēc, ka tālā senatnē latviešu tautai dejas ir bijusi neatņemama sastāvdaļa dažādos svētkos, un dabas norisēm saistītos notikumos, dejas bijusi gandrīz ikviena latvieša sirdī, tā ir mīlēta un cienīta. Ļoti iespējams, tieši tāpēc tā ir saglabājusies līdz mūsdienām.

Ingrīda Saulīte ir veikusi milzīgu pētījumu kā ir attīstījušās latviešu tautas dejas. Salīdzinot mums pieejamo informāciju par to, cik daudz mūsdienās ir deju kolektīvu ar informāciju, cik kolektīvu ir bijuši 20. gadsimtā, kuras uzskaitījusi ir Milda Lasmane grāmatā “Latviešu tautas dejas” ir milzīga atšķirība. Mūsdienās vienā novadā ir vismaz ap 10 deju kolektīviem, savukārt 20. gadsimtā tie bija tikai zem 10 visā Latvijā. Rodas jautājums, kas ir tas dzinulis, kas liek dejot, kāpēc tik daudzi dejas? Uz šo jautājumu, autore uzskata, ka nevar rast vienu atbildi.

Ar dejas, mūzikas un ķermeņa valodu dejotāji var izstāstīt stāstu, bez valodas palīdzības. Iespējams, ka šī iemesla dēļ tālā pagātnē cilvēki sāka dejot, lai vēstītu savu prieku,

bēdas un pārdzīvojumus. “Pareiza attieksme pret tautas deju, kam piemīt daudz vitalitātes, spēka, veselīga humora, palīdzēs veidot mūsu padomju sabiedrības cilvēku, viņa gaumi, attīstīt skaistuma izjūtu. Deja var aktīvi paust padomju cilvēka radošā darba skaistumu un viņa dvēseles bagātību” (Lasmane, M., 1962).

E. Drulles “Latvija deju” gan M. Lasmanes “Latviešu tautas dejas” grāmatās abas autore raksta par latviešu tautas dejas pirmssākumiem, kas meklējami tālā senatnē, ar gadalaiku un cilvēka mūža nozīmīgajiem svētkiem. Senatnē svētku izjūtas saistījās ne tikai ar cilvēka mūža nozīmīgajiem svētkiem: kristības, kāzas un bēres, bet arī ar dabas pārvērtībām. Rudens saulgriežos ļaudis priecājās par padarītajiem darbiem. Dienas garumam pamazām sarūkot, aktīvā dzīve pārcēlās uz iekštelpām, vakarus pavadot ar dziesmām un dejām (Drulle, E., 2013).

Ziemassvētki jeb ziemas saulgriežu svinības saistījās ar lūzuma punktu, kad dienas kļūst garākas un pamazām atgriežas saules dzīvinošais spēks. Svētkiem raksturīgs rituāls bija ķekatas. Ar bagātu izdomu veidotajās maskās, starp kurām noteikti bija lācis, buks un dzērve, ķekatnieki jeb danču bērni dancojot un lēkājot apstaigāja kaimiņu mājas (Drulle, E., 2013).

Katriem svētkiem un dabas rituāliem bija sava veida un rakstura dejas. Ziemassvētkiem tās bija ķekatas, kas mūsdienās tiek iekļauts pie rotaļu dejām. Viena no iecienītākajām mūsdienu latviešu tautas deju repertuāra dejām ir “Nerejati ciema suņi”, kura atspoguļo ķekatas jeb masku gājienu. Šajā dejā, kas nav tik raksturīga citās, ir ļoti nozīmīgs vizuālais tēls: maskas, ar kuru palīdzību tiek nodots ziņojums skatītājiem. Ieraugot tēlus ir skaidrs par ko ir dejas stāsts. Šī deja ir kā pierādījums tam, ka vēl joprojām tiek saglabātas seno laiku tradīcijas.

Visskaistākie un saulainākie svētki bija Jāņi jeb vasaras saulgrieži. Tautasdziesmās Jāņi ir saules un auglības svētki. Arī šos svētkus, tāpat kā iepriekš minētos, svinēja dziedot un dejojot. Jāņos raksturīgas bija riņķa dejas, kad apdejoja ozolu (Drulle, E., 2013).

Mūsdienās Jāņi tiek svinēti dažādi, tas atkarīgs no ģimenes pieņemtajām tradīcijām. Šobrīd Latvijā no lauku dzīves prom ir devušies ļoti daudz ģimeņu. Pilsētas ir apdzīvotas, lauki pamesti, līdz ar to arī senās latviešu tradīcijas daudzās ģimenēs ir aizmirstas. Tas, protams, nav pārsteigums, jo Jāņus svin pie dabas, lauku sētās, tomēr pilsētā šādu apstākļu nemaz nav. Autore vērs uzmanību, ka līdz šim nav izdevies svinēt Jāņus īstā latviešu garā, kur raksturīgas riņķa dejas ap ozolu, tomēr, zīmīgi ir tas, ka latviešu tautas dejās vēl joprojām tiek izmantotas kustības pa riņķi. Ļoti iespējams, ka arī tas ir aizgūts no tādās senatnes.

Latviešu tautas dejas tika pierakstītas 1934.gadā pateicoties J. Ošam, J. Rinkam un J. Stumbrim. Tā kā tie bija pirmie pieraksti, tiem trūka sistemātiskuma, tāpēc tika pierakstīta

neliela daļa no dejām, un daudz, kas tika palaists garām (Lasmane, M., 1962). Pierakstus nosauca par “Latvju tautas dejas”, kuros bija 20 etnogrāfiskas dejas (Drulle, E., 2013).

Pateicoties šiem pierakstiem bija bāze, uz kuriem balstījās pārējie tautas deju radītāji, entuziasti. Tas ir liels ieguvums latviešu tautas deju vēstures attīstībai: pirmie pieraksti, kas radīja lielu ieskatu par latviešu tautas deju, mūziku, tautas deju pamata soļiem. Lai dejas kultūra izdzīvotu ļoti liela nozīme ir dejas vākšanai un pierakstīšanai (Lasmane, M., 1962).

Teorētisku skaidrojumu un raksturojumu par latviešu deju dod Elzas Siliņas zinātniskais, nopietnais darbs “Latviešu deja” 1935.gadā. Savukārt 1940. gadā Jēkabs Stumbrs izdot vēl divās burtņīcās “Dejosim latviski”. Tas ir arī pēdējais, ko paspēj veikt deju speciālisti, jo 1941. gada notikumi, sākoties Otrajam pasaules karam, izmaina ne tikai ieceres, bet būtībā pārmaina visu tautas dzīvi. Pēc Latvijas iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā Latvija vairs nav brīva valsts, kļūst par vienu no padomju sociālistiskajām republikām – Latvija PSRS (Drulle, E., 2013).

2.2. Latviešu tautas dejas kompozīcija

“Deja – mākslas veids, kurā māksliniecisko tēlu rada formalizētas kustības. Deja, radusies kā ritmiska ķermeņa darbība, laika gaitā radījusi savus izteiksmes līdzekļus, izkārtotus telpā un sakārtotus laikā ar mūzikas vai ritma starpniecību (Spalva, R., Dejas kompozīcijas prasmju attīstība studentu mākslinieciskajā darbībā).”

Horeogrāfijā, vienā no vissenākajiem tautas daiļrades atzariem, dzīves atspoguļojums izpaužas ritmiski organizētās kustībās, kas izveido noteiktu sistēmu, dziesmas vai instrumentālās mūzikas pavadījumā. Tautas deju kompozīcija radusies tautas dzīlēs, izteic tās pārdzīvojumus un atspoguļo savu laikmetu mākslas tēlos, morāliski audzina izpildītājus, rada prieku un iedvesmu darbam. Mākslas tēli izaug no īpašas horeogrāfisko kustību struktūras, kas balstās uz noteiktā tempā un dinamikā izpildītu kustību un pozu ritmisku nepārtrauktību, atkārtojumu un kontrastu (Sūna, H., 1965).

Katrs no mākslas darbiem ir radīts ar domu un mērķi. Radošā domāšana māksliniekam nav sveša, tā ir kopā ar mākslinieku no vīzijas brīža līdz pat realizēšanas beigām.

Ar radošo domāšanu jāskatās arī tad, kad runājam par tautas deju kompozīcijas izveidi. R. Spalva to ir aprakstījusi sekojoši:” Radošās darbības laikā notiek ieceres pilnveidošana un bagātināšana ar iespējamiem risinājuma variantiem, veikti izteiksmes līdzekļu meklējumi. Radošajā darbībā galvenais uzsvars tiek likts uz mākslas darba formas veidošanu. Formveidi varam uzskatīt par darbību, kuras rezultātā veidojas mākslas darbs. Formas uztveramību nodrošina elementu atlase, sakārtošana, bagātināšana, kombinēšana, ko

mākslas teorijā pieņemts saukt par kompozīciju (Spalva, R., Improvizācijas metode dejas kompozīcijas apguves procesā).

Kompozīcijā ir virkne noturīgu principu, kuri ir vienlīdz iedarbīgi visos mākslas veidos un nav atkarīgi no laikmeta prasībām. (Spalva R., 1989) Šie kompozīcijas principi ir izstrādāti un dzīvē pārbaudīti, tāpēc katrs no horeogrāfiem, veidojot savas dejas kompozīcijas, izmanto vispārpieņemtos principus:

1. Kompozicionālās vienotības princips. Tas tiek realizēts ar tādu mākslas darba uzbūves starpniecību, kurā visas daļas ir savstarpēji harmoniski saistītas. Tas attiecas uz dramaturģijas likumu ievērošanu, mākslas darba izteiksmes līdzekļiem – tiem jābūt savstarpēji loģiski saistītiem (Spalva R., 1989).
2. Pakārtotības princips. Mazāk svarīgas darbības līnijas pakļaušana galvenajai. Tas var izpausties kā saturā, tā arī formā. Saturā tā ir sižeta līniju pakļaušana galvenajai tēmai, formā – īpašā izteiksmes līdzekļu konstrukcijā. Piemēram, zīmējums solo dejā veidojams tā, lai visveiksmīgāk atklātu dejas saturu un nodemonstrētu izveidoto dejas leksiku (Spalva R., 1989).
3. Formas un satura vienotības princips. To raksturo daudzveidīgu savstarpēju saišu rašanās mākslas darba tapšanas gaitā. Galvenais šajās attiecībās ir satura un formas harmoniska mijiedarbība. Darba gaitā saturs un forma bieži nonāk pretrunā. Piemēram, sacerētas jaunas kustības, kas ir pretrunā ar ideju, mērķi un vīziju (Spalva R., 1989).

Autore uzsver, ka katrs mākslas darbs ir citādāks, un kopiju atvaidot nav iespējams, tieši tāpat ir arī ar deju kompozīciju. Var izveidot vienādu dejas kompozīciju pēc uzbūves, tomēr tās atveide būs pavisam citādāka (laukums, laiks un telpa, emocijas, kontakts).

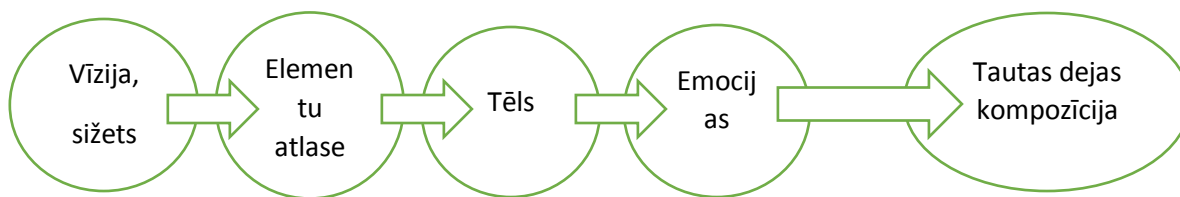
Lai izveidotu latviešu tautas dejas kompozīciju, viens no svarīgākajiem komponentiem, autoresprāt ir mērķis, ideja un vīzija. Latviešu tautas dejas kompozīcija ir mākslas darbs, kas ir oriģināls un neatkārtojams, tieši tāpēc runājot par kompozīciju, nevar nerunāt par radošo domāšanu. Katram māksliniekam ir jābūt idejai, lai kompozīciju izveidotu, protams, nepietiek tikai ar ideju, ir jābūt arī zināšanām, kas šo kompozīciju padara par baudāmu un saprotamu skatītājiem. Katrai dejai ir jābūt sižetam, šeit arī sākas tā radošā domāšana. Sižets, autore domā, ir pati svarīgākā lieta. Lai deja būtu baudāma, tai jāvēstī kāds stāstījums. Ir redzētas daudzas dejas, kuras tehniski ir izdejošanas ļoti labi, interesanti zīmējumi un tērpi, tomēr skatītājiem nav saprotams, ko dejojāji uz skatuves vēsta. Katram māksliniekam šis kompozīcijas sižets, vēstījums nāk citādāk. Kādam, klausoties mūziku, kādam braucot tramvajā, kādam no pārdzīvotā vai piedzīvotā. Katram māksliniekam ir jāļaujas domāt, fantazēt, uzburt ainu, tad, autore domā, ka dejas kompozīcijas sižets nonāks līdz skatītājiem.

Protams, jāatzīst, ka ar sižetu vien nepietiek, ir daudz citu nianšu, kas obligāti ir jāievēro, kā nākamo svarīgāko autore min elementu atlasī.

Ar elementu atlasī jāsaprot tautu dejas soļus, kuri ir dažādi ar citādākiem izpildes veidiem. Ja dejas sižets ir par mīlestību, tad visticamāk, ka soļi, kas būs ar palēcieniem un straujiem griezieniem visticamāk, ka neiederēsies, ja vien runa nav par sāpīgu mīlestību. Dejas soļiem, satvērieniem ir jābūt atbilstoši piemeklētiem dejas motīvam. Ja deja stāsta par skaistu un laimīgu mīlestību, tad soļi, droši vien, būs līgani. Runājot par soļiem, nevar aizmirst arī par mūziku. Soļi jāpakārto mūzikas ritmam, vai arī otrādāk, kas būtu daudz grūtāk. Tautu dejās ir daudz un dažādi elementi, mūsdienās ir tendence likt klāt savus izdomātus soļus, elementus standarta soļiem. Tas vērojams arī jaunrades tautu deju konkursos. Labākajās vietās ir dejas, kurās ir redzami jaunievedumi. Šeit pierādās, ka pastāvēs tas, kam būs jauna, radoša, kreatīva ideja un, protams, mazāk svarīgs ir arī pats izpildījums.

Kad soļi un mūzika ir piemeklēta, tad jādomā par dejas tēlu: kā šī deja izskatīsies uz skatuves. Šeit, autore uzskata, ka sākas īstā kompozīcija. Visi piemeklētie soļi ir jāizveido vienā kopīgā tēlā, kas stāsta savu stāstu. Ar dejas soļiem tiek atveidots stāsts, kas jānolasa skatītājiem. Ļoti svarīga ir ķermeņa kustība telpā. Proti, katrai kustībai ir jānotiek konkrētā vietā un konkrētā laikā, kā to ir paredzējis horeogrāfs. Tā veidojas deju zīmējumi, dejas māksla. Protams, nevar izslēgt to, ka horeogrāfa iedomātā vīzija nav izpildāma, vai neizskatās labi uz skatuves, tad ir jāmeklē citi varianti, jādomā radoši, un jāmēģina aizstāt ar kādi citu kustību. Pie deju soļiem pieder arī deju roku satvērieni un stāvokļi, kas tiks apspriests nākamajā atkāpē.

Dejas soļi laikā un telpā ir izdomāti, tad dejojājus horeogrāfs iepazīstina ar savu vīziju. Horeogrāfs izstāsta dejas stāstu, lai katrs mākslinieks spētu iztēloties un atveidot šo stāstu uz skatuves. Ja horeogrāfs ir piemeklējis un izveidojis deju soļus, kustības, kas ir atbilstošs vēstījumam, tad dejojājam ar kustību palīdzību ir vieglāk šo stāstu nogādāt skatītājam. Ar atbilstošu ķermeņa stāvokli telpā un laikā dejojājam ir jābūt iekšējai sajūtai, emocijām. Katrai kustībai dejā ir sava nozīme, tieši tāpēc ir ļoti svarīgi, kad dejojājus horeogrāfs iepazīstina ar dejas būtību. Ja dejā nav emociju, savstarpējo attiecību, tad izcili tehniskais izpildījums neko nedod, dejas stāsts nav nonācis līdz skatītājiem. Autore piedāvā savu tautas deju kompozīcijas pamatprincipu shēmu (skat. 2.2.1 att.).

2.2.1. att. Tautas dejas kompozīcijas pamatprincipi (Lūcija Neicgale)

Katrai mākslas darba kompozīcijai ir savas pazīmes, un no pārējiem mākslas darbiem Rita Spalva ir aprakstījusi tautas dejas atšķirīgās pazīmes: telpiskums, simetrija un asimetrija, mērogs un ritms, nianšes un kontrasti (Spalva, R., Improvizācijas metode dejas kompozīcijas apguves procesā).

Savukārt Š. Kampe piedāvā savas dejas kompozīcijas pazīmes, kas, viņas prāt, atšķiras no citiem mākslas veidiem:

- 1) mūzikas vai ritma pavadījums;
- 2) piemīt sižets;
- 3) komunikēšanas spējas ar emocijas, idejas vai tēmas starpniecību;
- 4) piemīt vizuāla izteiksme, ko pastiprina mīmikas, tērpu, scenārija un gaismas efekti (Camp, J., 1981).

Aplūkojot Spalvas un Kampes piedāvātās tautu dejas pazīmes, autore uzskata, ka abu pazīmēs pietrūkst kustība, kas ir viena no svarīgākajām pazīmēm. Pie Spalvas pazīmes : simetrija un asimetrija iederētos vārds: kustības simetrija un asimetrija vai ķermeņa stāvoklis simetrijā un asimetrijā. Š. Kampe kā vienu no pirmajiem min mūziku un ritma pavadījumu, kas ir būtiska pazīme tieši deju kompozīcijai. Bez mūzikas nav iedomājamas dejas, tieši tā pat kā bez dejām nav iedomājama mūzika. Sižetam ir jābūt visos mākslas darbos. Sižetu autore sasauc kopā ar vīziju, ideju, jo sižets atspoguļo autora ideju, ieceres. Bez komunikēšanas spējām un emocijām dejas nav iedomājama, jo ar kustībām, emocijām, savstarpējo komunikēšanu dejotāji stāsta savu stāstu skatītājiem. Tā ir ļoti svarīga pazīme latviešu tautas deju kompozīcijā. Kā pēdējo Kampe min vizuālo izteiksmi: tērpi un gaismas. Latviešu tautas dejas ir īpašas ar saviem greznajiem un krāšņajiem tērpiem. Ja latviešu tautas tērpu nebūtu, tad diez vai skatītājs varētu atpazīt, ka tā ir latviešu tautas dejas. Latviešu tautas tērpi ir tradicionāli un neizmirstami, tāpēc tautas deju kompozīcija ir neiedomājama bez skatuviskā tēla.

Š. Kampes pazīmes norāda uz deju kā neatkārtojamu mākslas veidu, kas raksturīgs tikai dejas kompozīcijai. Autore grib norādīt, ka kompozīcijai ne mazāk svarīga ir “valodas” nozīme. Ar “valodu” deju kompozīcijā ir jāsaprot dejotāja ķermeņa stāvoklis, dažādi

savienojumi un dejojāju atrašanās vieta, kas, protams, ietver sevī arī dejojāju emocijas, stāstu un pārdzīvojumu.

2.3. Mācību priekšmeta standarts latviešu tautas dejās

Ministru kabineta noteikumos (turpmāk tekstā – MK), mācību priekšmeta standartos ir noteikts mācību priekšmeta obligātais saturs. Latviešu tautas dejas tiek minētas pie individuālajiem sporta veidiem, kuras ir jāapgūst. Nav noslēpums, ka daudzi sporta skolotāji ignorē mācību priekšmeta standartu, un tautas dejas neiekļauj apgūstamajā sarakstā. Tas visticamāk izskaidrojams ar sporta skolotāju nepietiekamajām zināšanām latviešu tautas dejā. Tomēr latviešu tautas dejas palīdz attīstīt ritma izjūtu, koordināciju, izturību u.c. nepieciešamās fiziskās īpašības. Latviešu tautas dejas palīdz izjust savu “ES”, piederību Latvijai. Ar dejas palīdzību tiek nostiprināts mugurkauls, stāja, novēršot mūsdienu problēmas – līkās muguras jaunāko klašu skolēniem. MK noteikumos, sporta mācību standartā 1.-9.klasei latviešu tautas dejas iekļautas kā obligāts apgūstamais mācību saturs, savukārt vidusskolas klasēs katra skola atkarībā no izglītojamo interesēm un skolas materiāli tehniskā nodrošinājuma īsteno vingrojumus un vingrinājumus šādos septiņos sporta veidos – vingrošanā, vieglatlētiskā, trijās sporta spēlēs (divas no obligātajām un viena no izvēles sporta spēlēm) un divos izvēles sporta veidos, kas ir saskaņā ar 4.1. punktu: vingrošana un tai radniecīgie sporta veidi (akrobātika, aerobika), vieglatlētika, orientēšanās sportā, dejas. Katrs sporta skolotājs var individuāli izvēlēties sev un audzēkņiem divus piemērotākos izvēles sporta veidus, un dejas var tikt neiekļautas.

Pamatojoties uz MK noteikumiem, sporta mācību priekšmeta standartu 1.-9. klasei, beidzot trešo klasi skolēniem jāprot individuāli izpildīt nacionālo deju pamatsoļus (gājiena, tecinūs, galopa, palēciena soļus). Trešo klasi beidzot pie pamatsoļiem nav pieskaitīti sarežģītākie soļi – polkas un dažādi satvērieni, aptvērieni. Savukārt, pamatojoties uz MK noteikumiem, 15.7. punktu, beidzot 6.klasi, skolēniem jāprot individuāli izpildīt polkas soli, pārī – latviešu tautas deju pamatsoļus, satvērienus un aptvērienus. Beidzot 9.klasi, 22.7.1. pants nosaka, ka skolēniem jāizpilda nacionālās dejas pamatsoļi uz 16 taktīm.

Ja sporta skolotājs vidusskolā ir izvēlējis latviešu tautas dejas kā vienu no izvēles sporta veidiem, tad beidzot vidusskolu 8.11.nosaka, ka skolēniem bez pamatsoļu apguves ir jāzina viena vai divas latviešu tautas dejas.

Svarīgi ir pievērst uzmanību latviešu tautas dejas pamatelementiem un dejas virzieniem, kas būtiski ietekmē kompozīciju sastādīšanu un skatītāju uztveri, vērojot tautas deju uzvedumus. Tāpēc nākošajā nodaļā tiks noskaidroti iepriekš minētie komponenti.

2.4. Latviešu tautas dejas pamatelementi

Latviešu tautas dejas pamatelementi ir roku stāvokļi, kāju stāvokļi, pamatsoli, aptvērieni un satvērieni. Dejas laikā, kad tiek izpildīti pamatelementi, dejotāji deju izpilda dažādos virzienos. Tāpēc, lai izprastu virzienus, ir konkrēti noteiktas kustības deju aprakstos:

1. Apli, pa kuru virzās sauc par dejas ceļu. Par dejas ceļu apzīmē kustību, kas ir pretēji pulksteņa rādītāja virzienam.
2. Kustība var būt pa apli pulksteņa rādītāja virzienā, un tad to sauc par dejas ceļu pretējo virzienu. Dejas laikā, izveidojot apli, dejotāji var virzīties uz centru un no centra uz āru (Lasmane, M., 1962).

Bez kustībām aplī, dejotāji var virzīties uz priekšu, atpakaļ, pa labi, un pa kreisi, izpildot dažādus soļus (lēcienus, griezienus) pa vienam vai pāri (Lasmane, M., 1962).

Roku stāvokļi. Roku stāvokļi dejā var būt ļoti dažādi. Kā pirmais no tiem ir rokas brīvi nolaistas gar sāniem (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.1.att.).

Šāds roku stāvoklis senajās latviešu tautas dejās nav vērojams bieži, tomēr jaunrades dejās gan, kad jaunie horeogrāfi latviešu tautas dejas mēģina savienot ar mūsdienīgu horeogrāfiju, kur ķermeņa kustībās un soļos parādās jauninājumi.

Rokas sānos ir ļoti populārs roku stāvoklis latviešu tautas dejās, ne tikai pašās dejās, bet arī mēģinājumu iesildošajās un atsildošajās daļās (Skat. 2.pielikumu 2.2.att). Autore uzskata, ka tas saistīts ar to, ka šis no roku stāvokļiem ir viens no sarežģītākajiem tautas dejās, jo tur stingri jāievēro pamata lietas. Elkoņos saliektas rokas ieliek sānos – četri pirksti uz priekšu, īkšķis atpakaļ. Rokām un mugurai jābūt stingrai un staltai, pirksti jārauga, lai vienmēr būtu kopā. Izpildot sarežģītākas kustības vērojams, ka pirksti bieži vien izplešas, un dejotājs vairs nespēj noturēt stingras rokas sānos. Bez pirkstiem kopā jārauga, lai elkoņi būtu vienā līnijā ar pleciem. Šī ir viena no raksturīgākajām kļūdām jaunajiem dejotājiem apgūstot roku sānos stāvokli. Elkoņi bieži ir pavirzīti un priekšu vai atvirzīti atpakaļ.

Cēls roku stāvoklis latviešu tautas dejās ir paceltas rokas sānis (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.3.att.). Pie šī roku stāvokļa arī ir daudz jāstrādā gan pedagogam, gan dejotājiem. Rokām jābūt nedaudz elkoņos ieliektām, paceltām sānis galvas augstumā, plaukstai brīvi izstieptai un nedaudz pagrieztai uz iekšu. Ja dejā ilgstoši jāizmanto šis roku stāvoklis, ir jābūt labai fiziskajai sagatavotībai, jo noturēt rokas augšā paceltas, tā lai tās nebūtu pārāk daudz ieliektas elkoņos, ir sarežģīts uzdevums. Bez tam, dejotājiem jāatceras, ka ceļot rokas augšā nedrīkst uzraut plecus uz augšu. Jaunajiem dejotājiem problēmas rodas, kad rokas ir vai nu par daudz uz priekšu paceltas vai par daudz atpakaļ atvirzītas. Pleci uzrauti, īkšķi nesavākti un plaukstas neizvērstas. Ja ar šo roku stāvokli pedagogs un dejotāji strādā, tad

rezultāts ir baudāms, bet pie tā ir daudz jāstrādā, lai visi dejotāji rokas celtu un noturētu vienādi. Rokas paceltas sānis sastopamas kad dejotāji dejo pāros, ja otra roka ir kādā satvērienā vai aptvērienā, kā arī dejotāji var izpildīt individuāli šo roku stāvokli. Šis roku stāvoklis spoži izpaužas dejā “Rīga dimd”, J. Purviņa horeogrāfijā, R. Paula mūzikā.

Īpaši populārs roku stāvoklis puīšiem ir rokas sakrustotas uz krūtīm, mazliet zemāk par plecu līniju (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.4. att.). Šis roku stāvoklis simbolizē vīrišķību, spēku, drosmi. Šo roku stāvokli izmantoja gan senajās latviešu tautas dejas deju horeogrāfijās, gan mūsdienā, piemēram, dejā “Jumalo”, Sandras Purmales horeogrāfija, Helmi Staltes mūzika.

Plaukstu sasitieni visbiežāk satopami rotaļdejās un dejās, kas vēsta par prieku vai tieši pretēji – briesmām. Plaukstu sasitienus izpilda gan puīši, gan meitas. Elkonī saliektu kreiso roku tur ar delnu uz augšu krūšu augstumā. Ar labās rokas plaukstu sit pa kreiso plaukstu. Roku stāvokli var mainīt (Lasmane, M., 1962). Rokas var sasist sānis, priekšā, virs galvas, aiz muguras vai pat dejojot pāros. Katrā dejā, kur ir plaukstu sišana, tā nodod skatītājiem lielu enerģiju, ne par velti deja “Pērkona dēli”, ir repertuāra deja XXVI Vispārējo latviešu Dziesmu un XVI Deju svētku Deju lieluzvedumā “Māras zeme”. Nevar nejust enerģiju un spēku, ja vienā vietā vairāki desmiti tūkstošu dejotāju sasit reizē plaukstas.

Jāatzīst, ka bez šiem roku stāvokļiem ir daudz arī citu, kas laika gaitā ir ieviesti. Autore uzskata, ka tie var būt visdažādākie un visinteresantākajās izpausmēs, ja vien pietiek iedvesmas, drosmes un radošuma. Jaunus un interesantus roku stāvokļus, un ne tikai, var redzēt jaunrades deju konkursos, kur piedalās jauni un pieredzes bagāti horeogrāfi ar mūsdienas redzējumu par dejām un šī brīža situāciju valstī.

Satvērieni. Latviešu tautas dejas raksturīgas ar to, ka dejas dejo pāros – puisis un meita, protams, ir arī sastopamas puīšu vai meitu dejas, bet tās, jāatzīst, nav tik populāras. Tam visam ir arī savs izskaidrojums – skatītājiem vairāk uzrunā pāru dejas. Pāros dejojot rodas savstarpējais kontakts, ko jūt un redz arī skatītāji. Dejojot pāros skatuve tiek aizpildīta, kas dod lielāku iespaidu. Pie satvērieniem jāpiebilst, ka tie arī var būt visdažādākie, gluži tāpat kā roku stāvokļi. Tomēr klasiski atzīti kopš senajiem laikiem tie ir desmit satvērieni.

Deju aprakstos sastopam apzīmējumus – iekšējās un ārējās rokas. Puisim un meitai stāvot blakus, puīša iekšējā roka ir tā, kas meitas pusē, meitas iekšējā roka ir tā, kas puīša pusē. Otrās rokas sauc par ārējām rokām. Tās parasti ir nolaistas, ieliktas sānos vai paceltas sānis (Lasmane, M., 1962).

Visvienkāršākais no roku satvērieniem ir parastais (iekšējo roku) satvēriens. Puisis sniedz labo roku ar delnu uz augšu, meita tajā ieliek kreiso roku, un puisis ar īkšķi to pietur (Lasmane, M., 1962). Šādā satvērienā puisis un meita var nostāties dažādi. Piemēram, stāvot

blakus sadotās rokas var būt nolaistas (skat. 2. pielikumu 2.5. att.), paceltas slīpi uz priekšu uz leju (skat. 2. pielikumu 2.6. att.), vai plecu augstumā (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.7.att.) Parastais roku satvēriens neprasa lielu piepūli, un tas veikli padodas arī jaunajiem dejojājiem.

Ļoti līdzīgs parastajam (iekšējo roku) satvērienam ir izstieptu roku satvēriens, kas ir tāds pats, tikai izpildot šo roku satvērienu, dejojājiem ir jāattālinās vienam no otra, lai rokas būtu izstieptas (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.8. att.).

Rokas sadotas kā sasveicinoties – sasveicināšanās satvēriens. Tā var būt sadotas gan labās, gan kreisās rokas. Sadodoties rokas sasveicināšanās satvērienā, dejojāji var nostāties viens otram pretī, viens otram blakus ar seju vienā un tai pašā vai pretējā virzienā. Dejojājiem stāvēt vienam pret otru, sadotās rokas (labās vai kreisās) var būt nolaistas (skat. 2. pielikumu 2.9. att.), izstieptas un paceltas plecu augstumā (skat. 2. pielikumu 2.10. att), vai paceltas uz augšu (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.11. att.).

Rokas var būt sadotas krustiskajā roku satvērienā. Dejojāji stāv blakus, sadevušies rokās kā sasveicinoties. Sadotās rokas var būt nolaistas vidukļa augstumā (skat. 2. pielikumu 2.12. att.), vai paceltas plecu augstumā (skat. 2. pielikumu 2.13. att.). Sakrustojot rokas, meitas kreisajai rokai jābūt virspusē. Rokas sakrustot var arī šādi: sadotās labās rokas-priekšā, sadotās kreisās rokas – aiz muguras (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2.pielikumu 2.14.att.). Sasveicināšanās satvēriens vizuāli ļoti krasi neatšķiras no parastā satvēriena. Atšķirība ir tāda, ka ar sasveicināšanās roku satvērienu dejojāji var izveidot dažādākas kombinācijas, līdz ar to izdejojot vairāk soļu kas nav tikai kustībā uz priekšu, bet tai skaitā dažāda rakstura griezienus. Mācot skolēnus vai dejojājus, autore uzskata, ka īpašiem norādījumiem par satvērienu (vai tas ir parastais, vai sasveicināšanās satvēriens) nevajag būt, jo pašiem skolēniem izpildot konkrēto kustību satvēriens būs īstais, piemēram, sadod iekšējās rokas, 4 parastās polkas uz priekšu, 2 polkas izgriež meiteni. Griezienu laikā roku satvēriens dabiski nomainīsies, ja sākotnēji tas būs parastais, jo ar parasto satvērienu meiteni zem rokas nevar izgriezt.

Kā nākamo roku satvērienu Lasmane min vijas satvērienu. Rokas elkoņos nedaudz ieliektas un sadotas plecu augstumā ar pirkstiem uz augšu (Lasmane, M., 1962). (Skat 2. pielikumu 2.15. att.). Šāds roku satvēriens visbiežāk sastopams dejas laikā vijās. Skolotājam ir jāiepazīstina skolēni ar visiem iespējamajiem roku stāvokļiem. Īpaši tas ir svarīgi, lai vēlāk skolēni paši varētu pielietot savā patstāvīgajā darbā, izanalizējot, kurš no satvērieniem tiks pielietots, kurš nē.

Slēgtais roku satvēriens. Dejojāji nostājas viens otram pretī. Pūšis sniedz meitai abas rokas ar delnām uz augšu, meita ieliek pūša rokās. Sadotās rokas var būt nolaistas (skat. 2.

pielikumu 2.16.att.), paceltas sānis meitas plecu augstumā (skat. 2. pielikumu 2.17.att.), paceltas uz augšu, veidojot vārtiņus (skat. 2. pielikumu 2.18. att.), vai izstieptas plecu augstumā (Lasmane, M., 1962). (skat. 2.pielikumu 2.19. att.). Šo roku satvērienu bieži izmanto, kad dejas laikā ir jāveido dažādi vārtiņi, caur kuriem lien citu dejotāju pāri. Piemēram, dejā “Mēs ciemiņus gaidīdami”. Slēgtais roku satvēriens, kad rokas paceltas sānis augšā izmanto kustībā uz priekšu vai vietas, piemēram, ieklupiena vai galopa soli pildot.

Slēgtais pirkstu (vilkšanās) satvēriens. Dejojāji stāv viens otram pretī. Puisis sniedz meitai izstieptas rokas ar delnām uz augšu, pirksti nedaudz ieliekti. Meita ieliek rokas puīša rokās ar delnām uz leju un saķeras kopā ar pirkstu galiem. Šo roku satvērienu izmanto vilkšanās kustībā, griezienos (Lasmane, M., 1962). (Skat 2.pielikumu 2.20.att.). Roku satvēriens pēc būtības nav sarežģīts, tomēr, dejotājiem ir jāatliec taisns augums, kas prasa uzticību no otra partnera puses.

Elkoņu satvērienā dejotāji stāv ar labajiem (vai kreisajiem) pleciem viens pret otru un saķeras labajos (vai kreisajos) elkoņos (Lasmane, M., 1962). Šis satvēriens ir populārs vijās, un dažādos griezienos pāros. Mācot šo satvērienu vienmēr jāatceras atgādināt par taisnu muguru. Taisna mugura ir pats pamats tautas dejās, ja mugura un augums netiks turēts, tad satvērienu būs grūti izpildīt, it īpaši, ja satvēriens ir griezienu laikā.

Slēgtais elkoņu satvēriens – dejotāji stāv viens otram pretī. Puisis sniedz meitai izstieptas rokas ar delnām uz augšu. Meita uzliek savas rokas uz puīša rokām, ar plaukstām aptverot puīša rokas virspus elkoņiem. Puisis savukārt satver ar plaukstām meitas rokas zem elkoņiem (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2.pielikums 2.21.att). Arī šis ir viens no satvērieniem, ko pārsvarā izmanto tikai griezienu laikā.

Skolotājam, mācot roku stāvokļus, ir būtiski parādīt pašus populārākos, kas ir rokas sānis, rokas paceltas, rokas elkoņos saliektas, parastais satvēriens, elkoņu satvēriens, šie visi minētie roku stāvokļi ir sastopami gandrīz katrā dejā. Zinot to, cik maz laika ir sporta skolotājam, visus roku stāvokļus dažādās pozīcijās ir praktiski neiespējami iemācīt. Tomēr vienā stundā ar visiem roku stāvokļiem iepazīstināt skolēnus ir iespējams, ja skolotājs saplāno stundu. Piemēram, šobrīd ļoti aktuāli ir izmantot elektroierīces ne tikai ārpus stundās, bet arī stundās – datori, interaktīvās tāfeles, projektori. Sporta skolotājs var sagatavot uzskates materiālus video veidā un vienas stundas laikā parādīt dažādus roku stāvokļus latviešu tautas dejās. Interneta pārlūkprogrammā “youtube” var atrast pamācības video ar dažādajiem roku stāvokļiem.

Aptvērieni. Kad puisis un meita stāv viens otram pretī, puisis ar labo roku apņem meitu ap vidukli tā, lai sakļauto pirkstu gali atrastos pret meitas muguras vidu. Meita uzliek kreiso roku puisim uz labā pleca: elkonis ieliekts un nolaists uz leju. Kreisajā rokā puisis tur meitas labo roku. Sadotās rokās elkonī mazliet ieliektas, var pacelt meitas plecu augstumā (skat. 2.

pielikumu 2.22 .att.), nolaist uz leju vai pacelt uz augšu, to sauc par parasto aptvērienu (Lasmane, M., 1962).

Šis aptvēriens ir vispopulārākais latviešu tautas dejās. Ar šo aptvēriena veidu var izpildīt parastās polkas griežoties, sīkās polkas, latgaļu polkas, gājiena un tecīņus soli.

Latviskais aptvēriens. Puisis un meita stāv viens otram pretī. Puisis ar labo roku apņem meitu ap vidukli. Meita uzliek kreiso roku puisim uz labā pleca. Puisis ar kreiso roku saņem meitas labo plaukstu no virspuses un sadotās rokas ieliek sev kreisajos sānos (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.23. att.).

Latviskais aptvēriens visvairāk dominē latgaliešu tautas rakstura dejās. Latgaļu rakstura dejām piemīt ātras kustības, tāpēc šis aptvēriens ir vispiemērotākais dažāda veida griezieniem un lēcieniem.

Vaļējais vidukļa un plecu aptvēriens. Puisis un meita stāv blakus. Puisis ar labo roku apņem meitu ap vidukli (plauksta sniedzas līdz meitas labajiem sāniem). Meita uzliek kreiso roku puisim uz labā pleca. Brīvās rokas var ielikt sānos, nolaist uz leju vai pacelt sānis (skat. 2.pielikums 2.24. att) (Lasmane, 1962).

Vaļējā vidukļa aptvērienu visbiežāk izmanto, kad dejās ir līniju zīmējums, kur dejotāji pārvietojas ar dažādiem soļiem, piemēram, solis ar pārlecienu, vieglā polka, gājiena solis, tecīņus solis. Pie šī aptvēriena tiek izmantoti visi latviešu tautas dejas pamatsoļi, retāk – griezieni.

Slēgtais vidukļa un plecu aptvēriens. Meita un puisis stāv viens otram pretī. Puisis ar abām rokām apņem meitu ap vidukli (plauksta meitas sānos). Meita uzliek abas rokas uz puīša pleciem (Lasmane, M., 1962). (skat. 2. pielikumu 2.25. att.).

Slēgtais vidukļa aptvēriens, tāpat kā parastais ir vispopulārākais latviešu tautas dejās. Jo abi šie aptvērieni domāti izpildot polkas, kas ir populārākais deju solis. Tomēr jāatzīst, ka satvēriens prasa lielu piepūli, mācot šo aptvērienu jāpievērš liela uzmanība rokām, tām vienmēr jābūt iztaisnotām, augumiem – padotiem atpakaļ. Jaunajiem dejotājiem šo aptvērienu neizdodas apgūt ātri.

Labo un kreiso roku aptvēriens. Puisis un meita stāv viens otram pretī. Rokas slēgtajā satvērienā. Sadotās rokas ieliek kreisajos sānos. Kreisās rokas elkoņos saliektas, labās- taisnas (Lasmane, M., 1962). (Skat. 2. pielikumu 2.26. att.).

Labo un kreiso roku aptvērienu izmantoja senākos laikos, skatoties jaunrades dejas, tur šo satvērienu bieži nevar redzēt, gluži tā pat kā autore uzskata, ka vidukļa un plecu aptvēriens meitām, slēgtais vidukļa aptvēriens meitām un plecu aptvēriens puīšiem vairs latviešu tautas dejās nav sastopams, vai tie redzami ļoti, ļoti reti.

Kāju stāvokļi. Latviešu tautas dejas sākas ar pareizu un staltu ķermeņa stāvokli. Dejojāji ķermeni nedrīkst pārāk atslābināt vai sasprindzināt. Dejojāja stājai jābūt staltai un iznesīgai, ja to skolotājs var panākt, tad visi pārējie – kāju stāvokļi, roku stāvokļi u.c. nebūs grūti apgūstami.

I kāju pozīcija – papēži kopā, pirkstgali kopā.

II kāju pozīcija – papēži kopā, pirkstgali nedaudz izvērsti.

III kāju pozīcija – labā kāja otrai priekšā tā, lai labās kājas papēdis atrastos pret aizmugurējās kājas vidu, pirkstgali abām kājām nedaudz izvērsti.

IV kāju pozīcija - kreisā kāja otrai priekšā tā, lai kreisās kājas papēdis atrastos pret aizmugurējās kājas vidu, pirkstgali abām kājām nedaudz izvērsti (Lasmane, M., 1962).

Kāju pozīcijas tiek izmantotas tautas dejās, kad kāda kustība tiks sākota vai beigta, kustības vidū, kāju pozīcijas netiek fiksētas. Kāju stāvokļus apgūst mēģinājuma sākuma, iesildošajā daļā.

Pamatsoli. Salīdzinot M. Lasmanes grāmatā piedāvātos pamatsolus ar I. Saulītes grāmatu “Latviešu deju pamati”, kas ir daudz jaunāka izdevuma grāmata I. Saulītei, autore secina, ka daudzi latviešu tautas deju pamatsoli ir pienākuši klāt, kas senāk nav bijuši pierakstīti, kā piemēram, virpulis, pinuma solis, slotiņa, pārkonītis u.c. M. Lasmanes grāmatā ir norādīti nedaudz vairāk kā 10 pamatsoli, savukārt I. Saulītes grāmatā tie ir vairāk kā 30. Domājams, ka šobrīd latviešu tautas dejas pamatsoli ir vēl vairāk.

Mācot latviešu tautas dejas pamatsolus skolēniem, skolotājam ir jāizanalizē, kuri soli ir populārākie latviešu tautas dejās, jo visus 35 pamatsolus iemācīt skolēniem ir praktiski neiespējami, autore uzskata, ka tas arī nav nepieciešams. Nākošajās atkāpēs ir uzskaitīti populārākie latviešu tautas dejas pamatsoli.

Gājiena solis ir vienkāršākais pamatsolis, tomēr ir jāievēro konkrētas lietas, izpildot šo soli. Pirmais, gājiena solis vienmēr sākas no pirkstgala, ja vien aprakstā nav minēts kā savādāk. Gājiena soli uzsāk ar labo kāju, tieši tā pat kā visus citus pamatsolus. Taktsmērs-2/4. “Viens-i”-solis ar labo kāju uz priekšu no puspēdas, pārnesot svaru uz visu pēdu. “Di-vi”-solis ar kreiso kāju uz priekšu no puspēdas, pārnesot svaru uz visu pēdu. Soli sāk no pirkstgala (Saulīte, I. E., 2014).

Sākot jau ar vienkāršāko pamatsoli– gājiena soli, dejojājam augumam jābūt staltam. Soli liek no nostiepta pirkstgala un ķermeņa augšdaļa noliekta nedaudz uz priekšu (gājiena ar sirdi pa priekšu), tas ir ļoti būtiski, jo tā var atšķirt parasto soļošanu no gājiena soļa dejā. Pie gājiena soļa var pieskaitīt skrējiena soli, kuru izpilda tieši tāpat kā gājienu, tikai skrējiena soli izpilda skrējienā, bet arī pie skrējiena soļa nedrīkst aizmirst nostiept pirkstgalus.

Teciņu soli izpilda uz puspēdas, nedaudz šūpojoties ceļos. Taktsmērs – 2/4. “Viens-“-solis ar labo kāju uz priekšu uz puspēdas, viegli izšūpojoties pēdās un potītē, celis atbrīvots; “-i”- tāds pats solis ar kreiso kāju uz priekšu no puspēdas. “Di-vi”- atkārto “viens-i” darbības (Saulīte, I. E., 2014).

Trīssolis ir gandrīz tāds pats kā teciņu solis, atšķirība ir tāda, ka trīssolim pirmais solis ir akcentēts solis, ar nelielu uzsitenu. Taktsmērs – 3/8 vai 3/4 (Lasmane, M., 1962).

Trīssoli parasti izpilda uz priekšu pa diagonāli, bet tāpat to var izpildīt atpakaļ. Soli izpilda uz pilnas pēdas.

Palēciena soļa taktsmērs- 2/4. Taktī divi palēciena soļi. “Viens-“-solis ar labo kāju, paceļot ceļi nedaudz ieliektu kreiso kāju; “-i”- palēciens ar labo kāju, kreisā kāja paliek pacelta; “-di-“-solis ar kreiso kāju; “-vi”- palēciens ar kreiso kāju (Lasmane, M., 1962).

Palēcienasoli jāizpilda ļoti atsperīgi un veikli. Soli var izpildīt uz vietas, virzoties uz priekšu, atpakaļ, sānis, atpakaļ. Var arī izpildīt dažādos griezienos.

Pievilciena soļa taktsmērs 2/4. “Viens-“- solis ar labo kāju no puspēdas sānis pa labi, ceļi atbrīvoti, “-i”- kreiso kāju, ar pēdas spilventiņu slīdinot pa grīdu, pievelk blakus labajai kājai. “Di-vi”-atkārto “viens-i” darbības (Saulīte, I. E., 2014).

Pievilciena solis atšķiras no citiem soļiem ar to, ka jāizpilda nedaudz citādākā raksturā. Pievilciena soli nevar izpildīt sprigani un ātri. Soli jāizpilda vienā elpas vilcienā – slīdējumā.

Galopa solis. Taktsmērs 2/4. “Viens-“-slīdošs solis ar labo kāju no puspēdas sānis pa labi, ceļi mazliet saliekti, “-i”- viegli palecoties, kreiso kāju pievelk pie labās kājas (Saulīte, I. E., 2014).

Galopa solis nedaudz atgādina pievilciena soli, tikai galops ir jāizpilda ar lecienu uz augšu, leciens brīdī, abām kājām ir jāsasitas kopā. Pildot galopa soli tā ir lielākā kļūda gan iesācējiem, gan jau pieredzējušiem dejotājiem.

Pārmaiņu solis. Taktsmērs 2/4. Tie var būt gan ātri, gan lēnie pārmaiņu soļi. Lēnie pārmaiņus soļi: katrā taktī viens solis. “Viens”- palecoties izliek labo kāju uz priekšu, kreiso atpakaļ. Ķermeņa svars uz abām kājām. Ķermenis iztaisnots, kājas nedrīkst atrasties pārāk tālu viena no otras; “divi”- pauze. Otrajā taktī “viens”- tas pats pārmaiņu solis, tikai kreisā kāja uz priekšu, labā atpakaļ; “divi” – pauze. Ātrie pārmaiņu soļi izpildāmi katrā taktī divi (Lasmane, M., 1962).

Latviešu tautas deju pamatsolis ir polka, kuras ir dažāda rakstura, un katrai polkai piemīt savs nosaukums. Polkas tā pat kā lielāko daļu citu soļu var izpildīt dažādos virzienos – uz priekšu, atpakaļ, uz sāniem. Ja polka jādejo pārī griežoties, tad to sauc par apaļo polku. Visām polkām taktsmērs ir 2/4. Vienu takti aizpilda ar vienu polkas soli. Polku var sākt dejot no dažādiem kāju sākuma stāvokļiem. Ja polka tiek dejota pārī, tad meitene vienmēr uzsāk

polku ar labo kāju, puisis – kreiso. Jebkuru kustību sākot dejojot pārī to izpilda meitas ar labo kāju, puisī ar kreiso, ja vien dejas aprakstā nav norādīts kā citādāk (Lasmane, M., 1962).

M. Lasmane savā grāmatā kā visbiežāk satopamo polku min sīko polku, kur nosaukums atbilst izpildījumam – visi soļi sīki un bieži (Lasmane, M., 1962). Darba autore grib teikt, ka tomēr nepiekrīt šim apgalvojumam, jo dejojot tautas dejas vairāk kā 10 gadus, apgalvo, ka sīkā polka nav visbiežāk izmantota tautu dejās. Ļoti iespējams, ka laikam ejot, ir mainījusies polkas raksturs un pielietojums. Kā populārāko autore min parasto polku, kas, pēc savas pieredzes, ir visvairāk izdejojākā latviešu tautas dejās mūsdienās.

Sīkā polka izpildāma trijās ritmiskās kustībās vienas takts laikā. Pirmajā taktī “Viens”- neliels palēciens ar abām kājām tā, lai labā kāja izvirzītos apmēram par pēdas tiesu priekša kreisajai un , atrazdamās nedaudz augstāk, pieskaroties pie zemes mazliet vēlāk nekā kreisā. Pēc palēciena ķermeņa svars ir uz abām kājām, labā kāja par pēdas tiesu priekšā kreisajai, ceļi mazliet ieliekti. Otrajā taktī “Viens-“ - atkal palēciens, tikai tagad sāk ar kreiso kāju, kas palēciena laikā par pēdas tiesu izvirzās priekšā labajai un pieskaras pie zemes mazliet vēlāk par labo kāju; “-i”- solis ar labo kāju, ko noliek par puspēdu priekšā kreisajai; “-di-vi”- solis ar kreiso kāju, ko noliek par puspēdu priekšā labajai (Lasmane, M., 1962).

Adatiņu polka ir stipri līdzīga sīkajai polkai, starpība tikai tā, ka pietaktī, nemainot ceļgalu stāvokli, kreiso kāju ieliec ceļi un atmet atpakaļ (Lasmane, M., 1962).

Adatiņu polka jāizpilda ar asiem kāju izmetieniem, adatiņu polkas nosaukums noteikti atbilst izpildījumam. Adatiņu polka visbiežāk sastopama latgaļu tautas deju repertuāros. Adatiņu polku bieži nevar redzēt dejās, tomēr ja tā ir, tad tā ir iespaidīga un jestra deja.

Parastā polka, ko autore uzskata par vispopulārāko polku mūsdienu latviešu tautas dejās izpildāma tā pat kā pārējās polkas ar taktismēru – 2/4. Uztaktī “i”- mazliet saliecot ceļus palecas uz kreisās kājas. Labo kāju nedaudz pavirza uz priekšu. “Viens-“ - Pēc palēciena gandrīz vienlaicīgi nostājas uz abām puspēdām. Labā kāja priekšā kreisajai. Ceļi brīvi. “-i”- atsperīgs solis ar kreiso kāju uz priekšu puspēdas garumā. “Di-“ - tāds pats solis ar kreiso kāju uz priekšu.” –vi”- atkārtoto pietakts darbības, tikai tagad palēciens uz labās kājas un uz priekšu pavirza kreiso kāju. Polku turpina, sākot ar kreiso kāju (Saulīte, I. E., 2014).

Divsoļu polka jeb solis ar palēcienu taktismērā 2/4. Uztaktī “-i”- paceļas uz puspēdām. “Viens-“ - solis ar labo kāju uz puspēdas uz priekšu. Kreisā kāja saliekta ceļi, papēdis pie ikriem. Ceļgals vērsts uz priekšu. “-i”- palēciens uz labās kājas puspēdas. “Di-vi”- atkārtoto “viens-i” darbības, sākot ar kreiso kāju (Saulīte, I. E., 2014).

Pievilciena polka. Taktismērs- 2/4. “Viens-“ - plašs slīdošs solis ar labo kāju uz priekšu, “-i”- kreiso kāju pievelk pie labās kājas, “-di”- solis ar labo kāju uz priekšu, “-vi”- palēciens uz labās kājas (Saulīte, I. E., 2014).

Vieglā polka. Taktsmērs- 2/4. “Viens-“- solis ar labo kāju uz puspēdas uz priekšu, “-i”- kreiso kāju, izšūpojoties pēdās, noliek blakus labajai kājai. “Di-“- pēdās izšūpojoties, solis ar labo kāju uz priekšu, “-vi”- paceļoties uz labās kājas puspēdas, kreiso kāju virza uz priekšu. Kustību atkārto, sākot ar kreiso kāju (Saulīte, I. E., 2014).

3. SPORTA STUNDAS TEORĒTISKIE PAMATI

Skolēnu veselības nostiprināšanā, fiziskās attīstības un sagatavotības veicināšanā izglītības programmās nozīmīga vieta ir atvēlēta sportam. Skolas laikā bērniem notiek būtiskas pārmaiņas, kuru kvalitāti ietekmē fiziskās aktivitātes, kas sekmē garīgo, fizisko un sociālo attīstību un pilnveidi (Jansone, R., Krauksts, V., 2005).

Skolā sporta mērķus un uzdevumus realizē ar dažādiem līdzekļiem, metodēm un darba organizācijas formām. Galvenā mācību un audzināšanas darba organizācijas forma skolā ir stunda. Stunda ir skolotāju un skolēnu sadarbības forma, kuru noteiktā laika posmā sistemātiski izmanto skolēnu mācīšanai, attīstīšanai un audzināšanai. Stundā ietilpst visi mācību un audzināšanas komponenti: mērķi, saturs, līdzekļi, metodes, organizācija, vadīšana un didaktiskie elementi (Jansone, R., Krauksts, V., 2005). Lai notiktu mācību process, savstarpējā sadarbība skolotājam ar skolēnu, mūsdienās vairs nepietiek tikai ar ierastajiem mācību un audzināšanas komponentiem. Darba autore, pēc savas pieredzes, var apgalvot, ka skolēniem ir nepieciešamas radošas un interesantas mācību stundas. Galvenais ir redzēt skolēnos degsmi, azartu, emocijas un interesi, tad mācību process būs daudz veiksmīgāks.

Rons Klārks savā grāmatā “Nost ar garlaicīgām mācību stundām” piedāvā interesantas un radošas mācību stundas, kur skolēni mācību vielu apgūst ar netradicionālām metodēm un mācību darba formām. Ikdienišķas lietas Rons Klārks spēj pārvērst par neaizmirstamiem piedzīvojumiem. Kā piemēram, teksta lasīšanas laikā, kad ir kādas dabas parādības, Rons Klārks liek attēlot skolēniem, tādā veidā attīstot fantāziju, iztēli un radošumu. Ja tas ir lietus, skolēni ar pirkstu galiem sit pa solu, vēja laikā tiek attēlotas vēja skaņas u.t.t. kas ir pats būtiskākais – skolēni paši izdomā, kā dabas parādības tiks attēlotas. Darba autore iedomājās par sporta stundām, ka arī sporta stundās fantāzijas un radošuma attīstīšanai var izmantot dažādus paņēmienus. Piemēram, kāpēc visa sporta stunda nevarētu noritēt kādas pasakas, dzejoļu, noveļu krājuma sižetā?

“Es nolēmu, ka efektīvākais paņēmiens, kā aizsākt revolūciju, ir izveidot tādu skolu, kurai līdzīgas nebūtu nekur citur pasaulē. Skolu, kurā valdītu aizrautība, radošs gars un stingra disciplīna. Skolu, kurā vecāki un skolotāji sadarbotos un cits citu atbalstītu centienos izglītēt visus bērnus. Skolu, kura meklētu jaunus un novatoriskus veidus, kā atraisīt bērnus gan skolā, gan mājās (Klārks, R., 2013).” Darba autore uzskata, ka katram skolotājam ir jācenšas un jā dara viss, lai atvieglotu skolēnu mācību darba procesu. Tas nav grūti izdarāms, ja vien skolotājam patīk un aizrauj savs darbs. Ir jācenšas stimulēt radošos meklējumus skolēniem ar radoši izstrādātām mācību stundām. Protams, gatavojoties sporta stundai, skolotājam ir

jāievēro prasības, lai veiksmīgi tiktu noorganizētas stundas, kur skolēni apgūtu zināšanas un prasmes.

Sporta stundās tiek radīti apstākļi skolas mācību mērķa sasniegšanai – sagatavot skolēnus patstāvīgai dzīvei, radīt viņos nepieciešamību regulāri nodarboties ar fiziskiem vingrinājumiem, arī pēc skolas beigšanas, nostiprināt veselību un augstas darba spējas. Sporta stundām piemīt daudzveidīga ietekme uz organismu (pedagoģiska, fizioloģiska, psiholoģiska), tāpēc ļoti svarīga ir individuāla pieeja katram skolēnam, jo ikvienam bērnam ir savas bioloģiskās attīstības īpatnības (Jansone, R., Krauksts, V., 2005).

Sporta stundām jāatbilst šādām prasībām:

- Katrai stundai jābūt konkrētam mērķim, skaidri un tieši formulētiem galvenajiem uzdevumiem. Stundas mērķis un uzdevumi nosaka stundas satura un metodisko paņēmieni izvēli. Sporta stundas satura komponenti ir fiziskie vingrinājumi, skolotāja un skolēna darbība un stundas rezultāti.
- Katrā stundā ir jābūt skolēna un skolotāja savstarpējai sadarbībai, kura virzīta uz mērķa un uzdevumu īstenošanu. Mūsdienīga stunda ir tad, ja tā ir veidota kā dialogs. Tomēr vadošajam stundā ir jābūt skolotājam, jo tieši viņš plāno stundai daudzveidīgas mācību audzināšanas situācijas.
- Katrā stundā sporta līdzekļiem un metodēm jārisina kompleksi izglītojoši, veselību veicinoši un audzinoši uzdevumi. Jaunās vielas apgūšanai jāatbalstās uz iepriekšējo materiālu un jābūt cieši saistītai ar nākamo stundu.
- Katrā stundā jāiekļauj jauni līdzekļi (fiziskie vingrinājumi), mācīšanās, attīstīšanas un audzināšanas paņēmieni un metodes. Tas ir nepieciešams, lai skolēnus ieinteresētu mācību procesā, jo vienveidīgi paņēmieni, metodes ir apnicīgas un garlaicīgas, tās skolēnus vairs neuzrunā un nestimulē. Organizējot stundu, skolotājam jācenšas tās organizēt radoši un inovatīvi.
- Izvēloties stundas saturu, metodes un organizācijas paņēmienus, skolotājam jāievēro skolēnu vecums, dzimums, fiziskā sagatavotība, attīstība un veselības stāvoklis.
- Katrai stundai prasmīgi jāturpina iepriekšējā stunda, izmantojot kustību mācīšanu un fizisko īpašību attīstības “pozitīvo pārnēsumu”.
- Mūsdienīgai stundai ir raksturīgas mērķtiecīgi organizētas skolēnu patstāvīgās darbības un paškontroles paņēmieni apgūšana.
- Stundā ir jāiekļauj zināšanu, prasmju un iemaņu regulāra kontrole.
- Stundai jābūt pietiekamam materiālam nodrošinājumam, tai jānotiek estētiskām un higiēniskām prasībām atbilstošā vidē, un stundā jāvalda labvēlīgam morāli psiholoģiskam klimatam (Jansone, R., Krauksts, V., 2005).

4. PEDAGOĢISKAIS PĒTĪJUMS PAR LATVIEŠU TAUTAS DEJAS KOMPOZĪCIJAS IETEKMI UZ SKOLĒNU RADOŠUMU SPORTA STUNDĀS

Latviešu tautas dejas pamatelementi pamatskolas klasēs ir apgūstami obligāti, jo tas ir norādīts standartā. Darba autore uzskata, ka pamatsoļu apguvi skolēni var apgūt caur radošām mācību stundām, kur ne tikai tiek attīstīts radošums, bet arī prasme sadarboties grupās, prasme uz klausīt, un rīkoties patstāvīgi.

4.1. Izmantotās metodes un pētījuma bāze

Izmantotās metodes. Veicot pētījumu tika izmantotas sekojošas zinātniski pētnieciskās metodes: teorētiskās, empīriskās un matemātiskā datu apstrādes metode.

Pie teorētiskās pētniecības metodes pieder *darbs ar literatūru*. Kad tiek meklēti, atlasīti un analizēti literatūras avoti, sākas pētnieciskais darbs. Šajā darba posmā tiek izvēlēta un precizēta tēma, noteikti uzdevumi, izstrādāta hipotēze un zinātniskā darba metodika. Lai veiktu sekmīgi pētījumu ir jābūt teorētiskajām zināšanām par tēmu. Literatūras izpētes rezultātā darba autore veic savus komentārus, rezumējumus, kas tiek uzskatīts par radošu darbu, kas var pāraugt patstāvīgā pētījumā (Jurgena, I., 2001).

No empīriskajām mācīšanas metodēm savā darbā izmantoju *novērošanas metodi*, kas balstās uz personības pētīšanu, tā atšķiras no parastās pētīšanas ar savu mērķtiecību, plānveidību, kā arī novēroto faktu kvalitatīvo apstrādi (Jurgena, I., 2010). Tika izmantota *tiešā novērošanas metode*, kur pētnieks ir pats skolotājs – priekšmeta pasniedzējs stundā. Tiešajā novērošanas metodē skolēni redz un zina, ka skolotājs viņus vēro (Jurgena, I., 2010). Tāpat tika izmantota skolēnu *darbības produktu analīze*, kas ir novērošanas metodes paveids, kur lielākais akcents tiek likts uz skolēnu darbības rezultātu. Skolēnu darbības produktu analīzē ir jāvadās pēc konkrētiem vērtēšanas kritērijiem (Jurgena, I., 2010).

Pedagoģiskā pētījuma beigās (kontroles stundas beigās) tika veiktas *pārrunas*, kas ir pedagoģisko izziņu veids sarunas procesā dabiskos dzīves apstākļos. Pārrunu metode tiek lietota stundas beigās. Pārrunas ir subjektīvas pētīšanas metode, kur respondenti atklāj savu personīgo viedokli (Jurgena, I., 2001). Pārrunu laikā tika veikta *skolēnu pašnovērtēšanas metode*, kas izpaužas kā emocionāls pārdzīvojums, kā prieks par panākumiem, sarūgtinājums par neveiksmēm. Pašvērtējums ir “Es” tēla komponents, attieksmju kopums pret sevi kā par

savu personību. No pašvērtējuma ir atkarīgas cilvēka attiecības ar apkārtējiem, viņa kritiskums, prasīgums pret sevi, attieksme pret veismēm un neveismēm (Jurgena, I., 2010).

Pie matemātiskajām metodēm darbā tiek izmantota *reģistrēšanas metode*, kas ir metode, ar kuru konstatē noteiktu pazīmi katram grupas loceklim (Jurgena I., 2010). Darbā tika izmantota kopējo vērtējumu reģistrēšana par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija”.

Pētījuma bāze. Par pētījuma bāzi tika izvēlēti Rīgas N vidusskolas 7.klases skolēni. Uz katru sporta stundu skolēnu skaits bija mainīgs, tomēr kontroles stundā piedalījās 23 skolēni, no kuriem 13 bija meitenes un 10 zēni. Pētījums tika veikts astoņas mācību stundas, piecās no tām, attīstot radošo domāšanu.

Rīgas N vidusskola sastāv no divu ēku kompleksa, kur vienā mācās pamatskolas skolēni, otrā – vidusskolēni. Sporta zāle ir liela un plaša, tomēr daudzās sporta stundās paralēli tiek mācītas vairākas klases, kas apgrūtina mācību procesam. Skolas inventārs ir nolietojies un nepietiekamā skaitā, lai pietiktu visiem skolēniem. Skolā strādā trīs sporta pedagogi. Viens no sporta pedagogiem pasniedz sportu tikai pamatskolas klasēs, otrs – vidusskolas klasēs, trešais – gan pamatskolas, gan vidusskolas klasēs. Rīgas N vidusskolā ikvienam skolas skolēnam pieejamas skolas interešu izglītības nodarbības, piemēram, mūsdienu tautu deju kolektīvs 4.-6. klasei, tautas deju kolektīvs 1.-3. klasei. Rīgas N vidusskola piedāvā arī citu organizāciju piedāvātās nodarbības vidusskolas telpās: vispārējā fiziskā sagatavotība pamatskolas klasēm, basketbols gan pamatskolas, gan vidusskolas klasēm, karatē, cīņas mācība, riteņbraukšana, airēšana, florbols. Ar sportu saistītas nodarbības skola piedāvā ļoti daudz, kas ir pozitīvs aspekts.

4.2. Pedagoģiskā pētījuma gaita

Lai notiktu pedagoģiskais pētījums, darba autore veica sagatavošanās posmu, kurā izveidoja:

- 1) Sporta stundas plānu trijām bāzes stundām;
- 2) Piecu radošo sporta stundu modeļus par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija”;
- 3) Vērtēšanas kritērijus skolēniem par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija”;
- 4) Pārrunu jautājumus;
- 5) Atbalsta materiālu skolēniem.

Novērošanas realizācijas posmā autore vadīja 8 sporta stundas 7. klases skolēniem, vecumposmā no 13-14 gadiem. Pētījuma gaitā darba autore izmantoja vispārīgo novērošanas metodi, kur stundās bija kā novērotāja un skolotāja. 3 no 8 sporta stundām tika vadītas kā bāzes stundas ar mērķi izprast kādas ir skolēnu zināšanas un prasmes latviešu tautas dejās. 5

sporta stundas tika vadītas pēc autores (turpmāk–skolotājas) izstrādātiem radošu stundu modeļiem ar mērķi atklāt sakarības starp pedagoģisko darbību un patstāvīgas deju kompozīcijas veidošanas ietekmi uz skolēnu radošumu sporta stundā.

Triju bāzes stundu gaita. Pirmajā bāzes sporta stundā piedalījās 24 skolēni, kur 15 bija meitenes un 9 puīši. Pirmajā sporta stundā skolēni tika iepazīstināti ar tēmu, gaidāmajiem uzdevumiem un rezultātiem. Sporta stundas mērķis bija turpināt mācīt latviešu tautas dejas pamatsoļus, pilnveidot satvērienus, attīstīt ritma izjūtu (skat. 1. pielikumu). Pirmajā stundā bija svarīgi izprast, kādas ir skolēnu zināšanas un prasmes latviešu tautas dejās, lai turpmāk darba autore varētu plānot pārējās sporta stundas. Skolēnu zināšanas un prasmes bija ļoti dažādas. Daži no skolēniem dejo vai ir dejujuši latviešu tautas dejas ārpuskolas nodarbībās, tomēr lielai daļai bija grūtības ar pamatsoļu un satvērienu apguvi. Darba autore uzsver, ka sporta stundas standartā ir norādīts, ka beidzot 6.klasi skolēniem jāprot individuāli izpildīt polkas soli, pārī – latviešu tautas deju pamatsoļus, satvērienus un aptvērienus. Pēc pirmās sporta stundas novērojumiem ir skaidrs, ka visi skolēni nav vienlīdz labi apguvuši mācību standartā prasīto. Sporta skolotāja, kas patstāvīgi strādā ar bērniem atzina, ka latviešu tautas dejās skolēni ir apguvuši pamatsoļus, bet ar satvērieniem un satvērieniem iepazīstinājusi tikai vienā stundā. Daudzi no skolēniem izrādīja nepatiku pret latviešu tautas dejām stundas sākumā pēc tēmas paziņošanas. Katra priekšmeta skolotājs vēlas, lai skolēni ar aizrautību mācītos, bet liela loma ir skolotāja darbībai – gatavošanās sporta stundai, kura būtu interesanta un saistoša skolēniem. Tā kā skolēni izrādīja nepatiku stundas sākumā par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija”, skolotāja izdomāja trešo stundu aizvadīt rotaļīgākā gaisotnē.

Otrajā bāzes sporta stundā piedalījās 17 skolēni, no kuriem 9 bija meitenes un 8 puīši. Otrās sporta stundas mērķis-tupināt mācīt aptvērienus, pilnveidot pamatsoļus latviešu tautas dejās un attīstīt kustību koordināciju (skat 1.pielikumu). Šajā mācību stundā tika izmantota plūsmas organizēšanas metodi, kad laikā vienu un to pašu vingrinājumu izpilda visi audzēkņi, bet pēc kārtas, viens aiz otra (Rudzītis, A., Grāvītis, U., 2008). Ar plūsmas metodi tika sasniegts bāzes stundu izvirzītais mērķis: skolēnu zināšanu un prasmju apguve latviešu tautas dejās. Ar plūsmas organizēšanas metodi skolotāja varēja izsekot katra skolēna darbībai, kas bija būtiski, lai apgūtu latviešu tautas dejas pamatelementus.

Trešajā bāzes sporta stundā piedalījās 21 skolēns, no kuriem 13 bija meitenes un 8 puīši. Trešās sporta stundas mērķis bija turpināt mācīt roku stāvokļus latviešu tautas dejās, pilnveidot satvērienus un attīstīt spēju orientēties telpā (skat. 1. pielikums). Lai vieglāk būtu apgūstami soļi, un skolēnos raisītu lielāku interesi par latviešu tautas deju, tika izmantota organizēta darbība ar rotaļas palīdzību (skat. 3. pielikumu). “Rotaļā skolēns var apmierināt

savas vajadzības pēc fiziskās aktivitātes, pēc priekšmeta izzināšanas un saskarsmes. Rotaļas lielākā nozīme – prieks pāraug priekā par dzīvi kopumā. Fiziskā aktivitāte rotaļā ir saistīta ar intelektuālo darbību. Rotaļa ir domāšanas vingrināšana. Skolēns arī pilnveido savu gribu, viņš attīsta prasmi darboties patstāvīgi un grupās, neatkāpties grūtību priekšā. Rotaļa skolēniem rada emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, prieka, brīvības un drošuma sajūtu (Jansone, R., Krauksts, V., 2005).” Salīdzinot skolēnu ieinteresētību ar pirmajām divām bāzes stundām un trešo bāzes stundu, kurā tika izmantota rotaļas metode, autore secina, ka skolēni ar aizrautību piedalījās mācību stundā. Ar rotaļas palīdzību, skolēni tika sagatavoti un iepazīstināti ar turpmāko darbu nākamajās piecās stundās, kurās skolēni veidos savu latviešu tautas dejas kompozīciju. Ar rotaļas palīdzību skolēni ne tikai sasniedza mācību stundas mērķi, bet arī tika attīstīta radošā domāšana. Skolēni ar aizrautību domāja savu deju soļu kombinācijas, atsaucot atmiņā latviešu tautas dejas pamatsoļus, satvērienus, aptvērienus un roku stāvokļus. Darba autore pēc novērojumiem bija pārsteigta par rezultātu, skolēni, izpildot savas veidotās kombinācijas bija izveidojuši oriģinālus zīmējumus. Izpildītajās kombinācijās bija vērojami papildus elementi, piemēram, izpildot parasto polku parastajā aptvērienā skolēni bija pielikuši klāt kāju piesitienus pēc katras izpildītās polkas, kas nebija rotaļas noteikumos. Tātad, skolēni ir spējīgi domāt radoši, ja vien tas ir pašu interesēs.

Visās trijās sporta stundās galvenais uzdevums bija atkārtot pamata prasmes latviešu tautas dejās, tāpēc tika izmantotas bāzes stundas. Jaunam sporta skolotājam ir jāzina cik zinoši un varoši ir skolēni latviešu tautas dejās. Uz skolēnu zināšanu bāzes, par latviešu tautas dejām, darba autore izstrādāja radošus sporta stundu modeļus, lai tie būtu atbilstoši un piemēroti skolēnu sagatavotībai.

Piecu radošo sporta stundu gaita. 7.klasē, pusaudžu vecumā, skolēnu darba organizēšanā ir svarīgi izmantot dažādas mācību darba metodes un paņēmienus, jo tā skolēni vieglāk apgūst jauno vielu. Radošuma vecināšanai tika izmantotas sekojošas mācību metodes:

- 1) “Prāta vētras” metode;
- 2) “Domājošo krēslu” metode.

Turpmākajās stundās tika izmantots grupu darbs, kas ir mācību metode pedagoģijā ar mērķi sadarboties grupās noteiktas problēmas risināšanai, kopīga uzdevuma veikšanai (Širina, A., 2016). Kas šajā gadījumā ir kopīgas kompozīcijas izveide. Grupu darbs ir salīdzinoši jauna metode pedagoģijā, tomēr tā ir ieguvusi lielu atzinību, jo caur grupu darbu skolēni ne tikai pilnveido un iegūst jaunas zināšanas, bet arī apgūst sociālās prasmes. Sociālās prasmes pieder pie vienas no četrām pamata tēzēm, uz kurām balstās izglītība 21. gadsimtā Širinas A. grāmatā “Grupū darba metodes izmantošana skolā (Širina, A., 2016).”

Lai veiksmīgāk noorganizētu mācību procesu skolēniem tika piešķirtas lomas, lai sadalītu pienākumus kompozīcijas izveides posmā. Piešķirtās lomas veicināja iztēli, kas savukārt veicināja radošo domāšanu. Lomas un tās pienākumi apskatāmas 4.2.1. tabulā.

4.2.1. tabula

Skolēnu lomas radošajā mācību procesā

1. skolēnu grupas lomas	2. skolēnu grupas lomas
Horeogrāfs– dejas kompozīcijas īstenotājs	Horeogrāfs– dejas kompozīcijas īstenotājs
Dejotāji- dejas kompozīcijas izpildītāji	Dejotāji- dejas kompozīcijas izpildītājs
Universāļi- dejas kompozīcijas īstenotājs un Izpildītājs	Universāļi- dejas kompozīcijas īstenotājs un Izpildītājs

Horeogrāfu pienākumos bija izstrādāt latviešu tautas dejas kompozīciju, izveidojot zīmējumus un to maiņas, atlasot tautu dejas pamatelementus. Horeogrāfs ieņēma vadošo lomu grupā, tas bija atbildīgs par atbalsta materiāla izpēti, jo tajā tika norādīti latviešu tautas dejas pamatprincipi, radošā procesa norise, horeogrāfiskie izteiksmes līdzekļi un skatuves mākslas dramaturģiskās darbības principi, kas ir jāievēro, lai veiksmīgi tiktu izpildīts uzdots mācību uzdevums (skat. 2. pielikumu).

Dejotāju pienākumos bija uzklaut horeogrāfa norādījumus, un izpildīt izveidotās dejas kompozīciju labā tehniskā izpildījumā ar lielu atdevi, lai atklātos dejas kompozīcijas sižets.

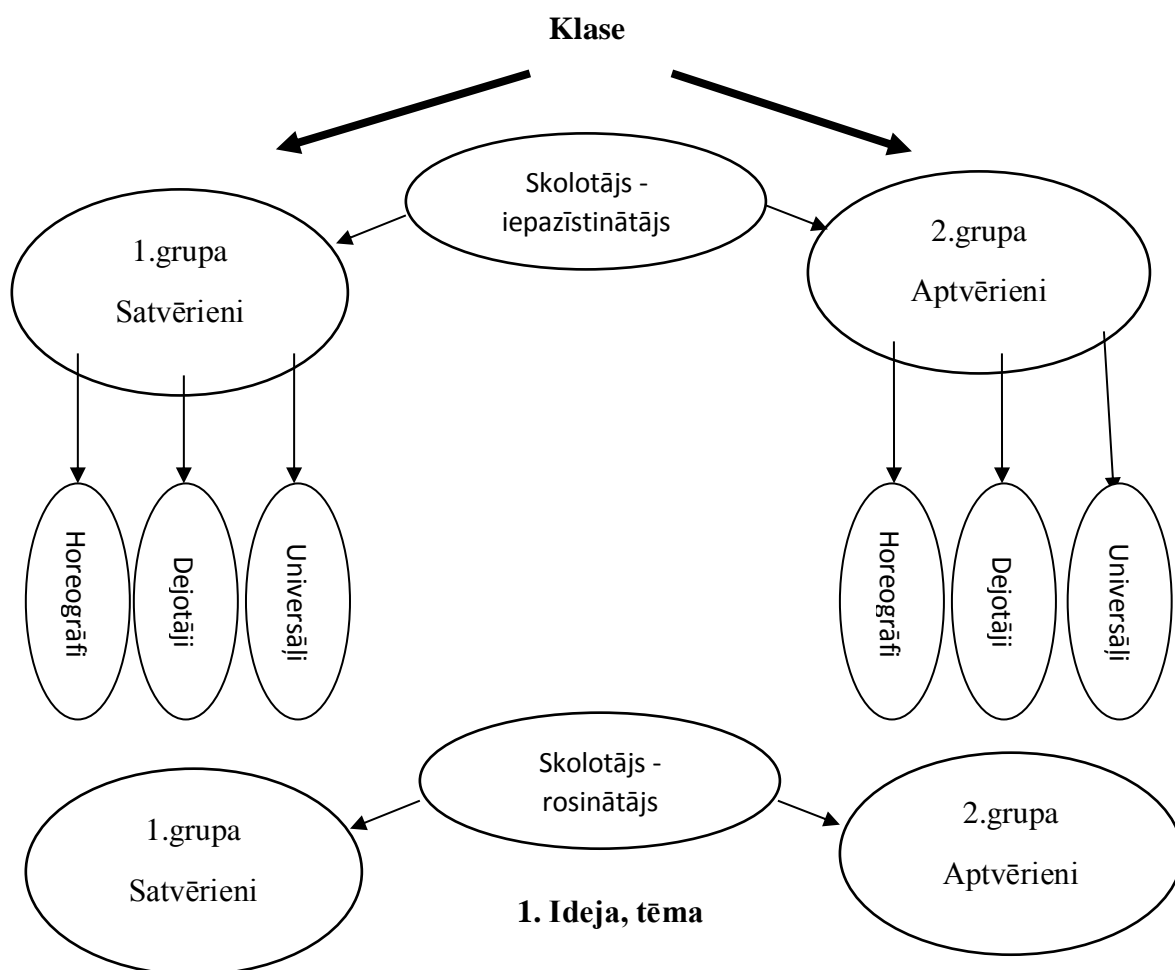
Universāļi sekoja līdz horeogrāfu un dejotāju pienākumiem, jo viņu uzdevums bija savas grupas veidoto dejas kompozīciju iemācīt otras grupas dejotājiem. Universāļiem vajadzēja labi orientēties atbalsta materiālā, sekojot līdz horeogrāfa darbībai un izvēlei, kā arī dejotāju izpildījumā.

Pirmajā radošajā mācību stundā piedalījās 22 skolēni, no kuriem 8 bija puīši un 14 meitenes. Skolēni tika iepazīstināti ar mērķi un uzdevumiem, sagaidāmajiem rezultātiem un vērtēšanas sistēmu. Skolēni tika sadalīti divās grupās pēc darba autores norādījumiem. 1. grupa veidos tautas dejas kompozīciju, izmantojot vismaz 5 latviešu tautas dejas satvērienus. 2. grupa- tautas dejas kompozīciju izmantojot vismaz 3 latviešu tautas dejas aptvērienus (skat. 4.2.1.att.). Sadalījumu skolotāja izvēlējās ar mērķi, lai katrā grupā būtu skolēni, kas nodarbojas ar latviešu tautas dejām ārpus stundām, tātad – vienlīdz spēcīgas grupas. Izveidojot kompozīciju, universāļi māca otras grupas dejotājiem savas grupas izveidoto deju, lai pilnveidot zināšanas latviešu tautas dejas aptvērienos un satvērienos un mācītos izpildīt latviešu tautas dejas pamatoļus uz 16 taktīm, kas ir norādīts mācību standartā beidzot 9.klasi.

Kad skolēni bija sadalīti divās grupās, skolotāja uzdeva jautājumus skolēniem: Vai tu labāk jūties, kad dejoj? Vai labāk jūties, kad strādā ar teorētisko materiālu? Vai tev patīk gan

dejoj, gan strādāt ar materiālu? Pēc šiem jautājumiem skolotāja skolēniem piešķir lomas: tiem, kam patīk dejot nosacīti kļuva par dejotājiem, kam lielāka interese strādāt ar teorētisko materiālu par horeogrāfiem, kam vienlīdz patīk dejot un strādāt ar teorētisko materiālu par universāļiem (skat. 4.2.1.att.). Šī procesa laikā izveidojās: 1. grupā 8 dejotāji (4 meitenes, 4 puīši), 2 horeogrāfi, 1 universālis. 2. grupā 8 dejotāji (4 meitenes, 4 puīši), 1 horeogrāfs, 2 universāļi. Abu grupu horeogrāfiem skolotāja izdalīja teorētisko atbalsta materiālu, kur skolēni varēja iepazīties ar latviešu tautas dejas pamatelementiem, horeogrāfijas un kompozīcijas galvenajiem pamatjautājumiem (skat. 2. pielikumu).

Kad skolēni ir iepazīstināti ar mācību darba plānu turpmākajām stundām, skolotāja darbojās kā rosinātāja, izvirzot pirmo uzdevumu: noskaidrot ideju un tēmu (skat. 4.2.1.att.)

4.2.1.att. Pirmās radošās sporta stundas modelis par tēmu „Latviešu tautas dejas kompozīcija” (Lūcija Neicgale)

Iejas un tēmas noskaidrošanai tika izmantota prāta vētras metode. Prāta vētras metodi izmanto, kad ir daudz ideju, bet kopīgiem spēkiem ir jānonāk pie viena gala rezultāta. Prāta

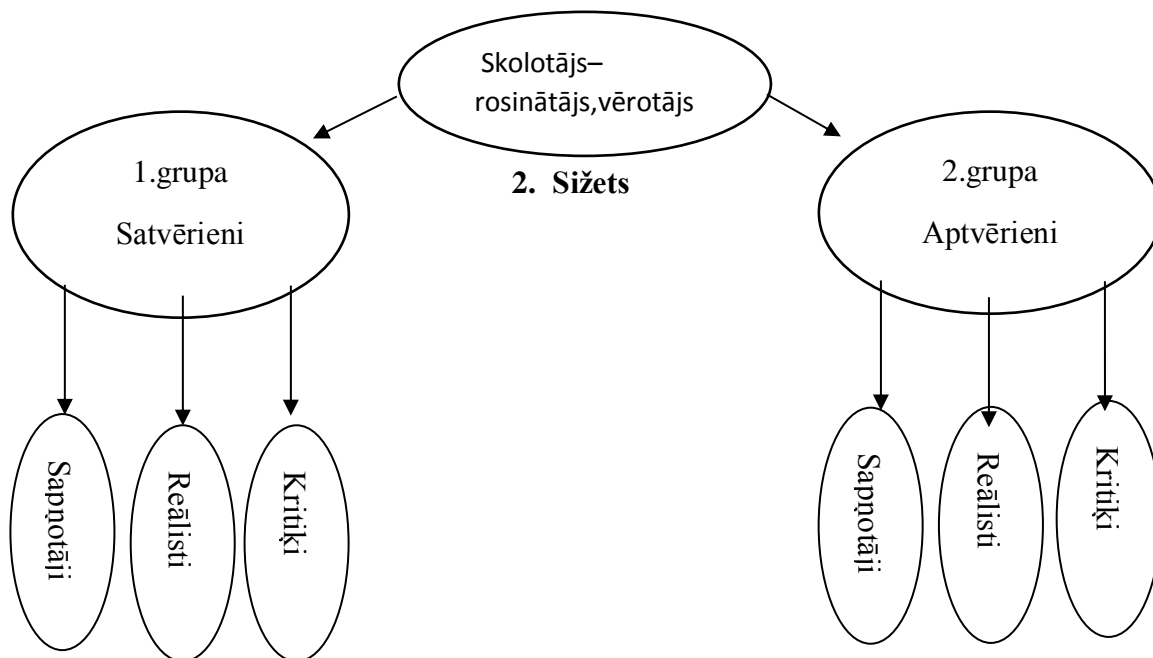
vētras metode ļoti labi noder, kad ir nepieciešamas daudzas idejas un jautājums nav formulēts pietiekami konkrēti. Prāta vētras metode notiek straujā tempā, rēķinoties, ka īslaicīgs stress stimulē radošo domu un spontānas atbildes ir orgīnālākas (Nellke, M., 2003).

Skolotāja katrai grupai iedeva divas A4 lpp, pēc skolotājas norādījumiem, skolēniem bija uzdevums izteikt spontāni savas idejas kāda varētu būt tēma (idejiskā iecere) un izstāstīt ideju (mākslas darba ieceri, pamatideju). Iesakot tēmu, uzreiz vajadzēja pamatot arī ideju, jo abi jēdzieni ir cieši saistīti savā starpā. Katrai kompozīcijai ir jābūt savam stāstījumam, tēmai, piemēram, dejas par mīlestību, dejas par ciešanām un sāpēm, dejas par prieku kopā būšanu, dejas par sadzīvīskām lietām. Radot mākslas darbus, jauninājumus vienmēr ir jābūt idejai un vīzijai par īstenošanu, tā skolotājs ar sarunām rosina skolēnu domāšanu. Katra grupa izskata stundas sākumā iedotos palīgmateriālus. Šajā uzdevumā skolēni darbojās līdzvērtīgi, jo katram bija jāizsaka savas domas un savas vīzijas. Skolotāja izklāstīja noteikumus, kurus jāievēro prāta vētras sapulces laikā: nedrīkst kritizēt, nevienu priekšlikumu nedrīkst vērtēt pirms ir izteikti visi priekšlikumi. Jācenšas izdomāt pēc iespējas vairāk priekšlikumu, jo kvantitāte ir svarīgāka par kvalitāti. Jāieklausās citu izteiktajās idejās, jo varbūt tieši tās var attīstīt un pārformulēt. Pēc noteikumiem skolotāja aicina grupā izvēlēties rakstītāja lomu, kas pierakstītu visus priekšlikumus, tos nemainot un nekommentējot. Arī rakstītājs var izteikt savas personīgās domas un idejas, tās pierakstot. Prāta vētra norit 15min. Pēc izteiktajām un pierakstītajām idejām, seko vērtēšanas fāze, kas ilgst 7min. Vērtēšanas fāzē skolotāja lika saprast skolēniem, ka tagad katra ideja ir jāizvērtē ar kritiku, uzdodot jautājumu, vai tās ir īstenojamas.

Sākotnēji prāta vētras laikā uzņēmās iniciatīvu tie skolēni, kuriem par tautas dejām ir priekšzināšanas, izsakot savas idejas un redzējumu, kāda varētu būt tēma un ideja latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē. Pēc neilga laika posma (apmēram 2min.) sāka iesaistīties arī pārējie skolēni uzdevuma veikšanā. Pēc 10 minūtēm abās grupās bija iestājušies ideju izsīkumi, tomēr pēdējās 2min skolēniem radās jaunas idejas, kuras vērtēšanas fāzē tika atzītas par vienām no labākajām. Prāta vētrā iesaistījās pilnīgi visi skolēni, izsakot vismaz vienu savu ideju. Tas liecina, ka skolēniem uzdevums bija interesants un saistošs, jo ar tā palīdzību skolēni patstāvīgi mēģināja atrisināt problēmu. Kad abas grupas noskaidroja savas latviešu tautas dejas kompozīcijas tēmas un idejas, skolotāja horeogrāfiem uzdeva mājas darbu-piemeklēt atbilstošu mūziku un ievietot to USB atmiņu kartē.

Otrajā radošajā mācību stundā tika izvēlēta “domājamo krēslu” metode ar kuras palīdzību skolēniem bija jāizdomā latviešu tautas dejas kompozīcijas sižets. Ar šīs metodes palīdzību tiek izmantota iztēle, kas palīdz attīstīt radošo domāšanu. Izmantojot iztēli, uzdevums tiek apskatīts no dažādiem skatu punktiem. Ar iztēles palīdzību uzdevumu var

veikt daudz ātrāk, interesantāk, mazinot spriedzi grupā. Domājamo krēslu metode ļauj daudz efektīvāk raisīt idejas un domas (Nellke, M., 2003). Otrajā mācību stundā, tāpat kā pirmajā, skolēni strādāja grupās. Katrai grupai bija jāiejūtas dažādās lomās: sapņotāja, reālista un kritiķa (skat. 4.2.2. att.).

4.2.2.att. Otrās radošās sporta stundas modelis par tēmu „Latviešu tautas dejas kompozīcija” (Lūcija Neicgale)

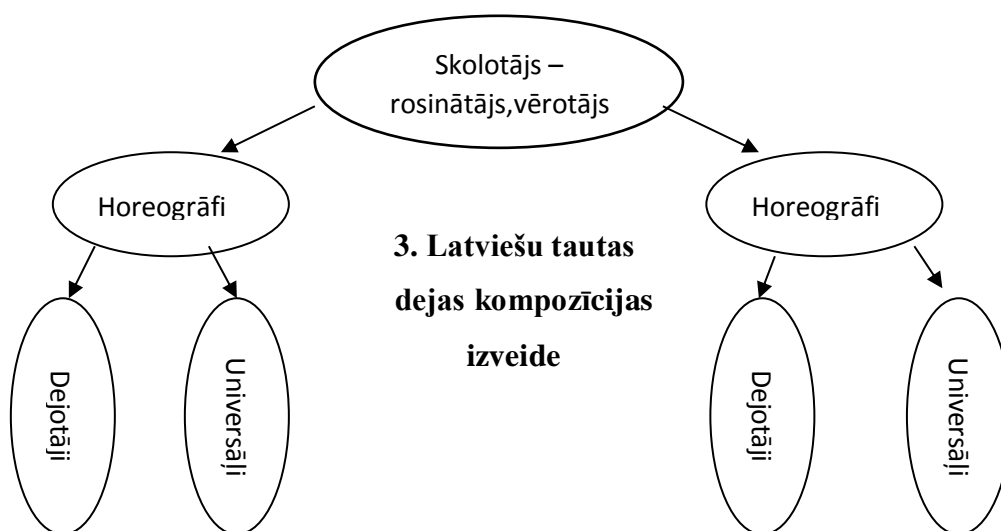
1. “Sapņotāja krēsls”. Pie šī krēsla nonākot visa grupa ļāvās fantāzijai. Pie sapņotāja krēsla tika sapņots (Nellke, M., 2003). Skolēni sapņoja par tautas dejas kompozīcijas sižetu, mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojumu. Pie sapņotāja krēsla tika atļauts viss neiespējamais. Idejas un iedomas tika pierakstītas uz lapas. Pie sapņotāja krēsla jārada vismaz viens oriģināls solis un viens satvēriens vai aptvēriens. Katra grupa pie sapņotāja krēsla pavadīja 15min, kur izsapņoja un izdejoja savas dejas kompozīcijas sižetu.

2. “Reālista krēsls”. Nonākot pie šī krēsla skolēnu uzdevums bija mēģināt attīstīt sapņotāja idejas. Ja pie šī krēsla rodas jaunas idejas, tās var turpināt pierakstīt, bet galvenais uzdevums bija meklēt risinājumus (Nellke, M., 2003). Katrai idejai skolēni centās atrast risinājumus, izmantojot, metodisko materiālu. Skolotāja skolēniem pie reālista krēsla atgādināja par jautājumu uzdošanu, kas palīdzēs rast risinājumus. Izskanēja dažādi jautājumi: kāda būs elementu atlase, lai plānoto sasniegtu un kādi būs horeogrāfiskie izteiksmes līdzekļi (soļi, soļu kombinācijas, roku stāvokļi, satvērieni, aptvērieni, dejas zīmējumi), lai ideju realizētu? Pie reālista krēsla skolēni pavadīja 8min.

3. “Kritiķa krēsls”. Pie šī krēsla nonākot, skolēniem bija jārod atbildes uz jautājumiem: kas no visa der, kuru sižetu var īstenot un kas ir lieks, no kā var atteikties? Pie kritiķa krēsla skolēni pavadīja 5min.

Otrajā radošajā mācību stundā mērķis bija, lai katrs skolēns iesaistītos latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē. Ar radošo krēslu metodi mērķis tika sasniegts. Skolēnu darbība bija patstāvīga, tika piedāvāti oriģināli risinājumi un jautājumi. Piemēram, pie reālista krēsla skolēni izvirzīja jautājumus: kādus mēs izvēlēsimies pamatelementus, kāds ir jāveido zīmējums, lai atspoguļotu tēmu. Savukārt pie sapņotāja krēsla skolēni radīja oriģinālus pamatsoļus un latviešu tautas dejas satvērienus vai aptvērienus. Vienīgā problēma, kas tika novērota bija tā, ka daži no skolēniem grupu darbā bija līderi, ar kuriem pārējiem skolēniem bija grūti sastrādāties.

Trešajā un ceturtajā mācību stundā notiek kompozīcijas izveide. Piedalās 24 skolēni, no kuriem 10 bija puīši, un 14 meitenes. 1.grupā 7dejojāji (3puīši un 4meitenes), 2 horeogrāfi, 2 universāļi. 2. grupā 8 dejojāji (4puīši un 4 meitenes), 2 horeogrāfi un 3 universāļi. Ņemot vērā iepriekšējo stundu izdomātās tēmas, idejas un sižetu skolēni veidoja savu latviešu tautas dejas kompozīciju. Otrajā un trešajā stundā skolēni strādāja iejūtoties horeogrāfu, dejojāju un universāļu lomās, pildot savus pienākumus. Trešajā un ceturtajā mācību stundā horeogrāfi strādāja ar savas grupas dejojājiem un universāļiem (skat. 4.2.3.att.).

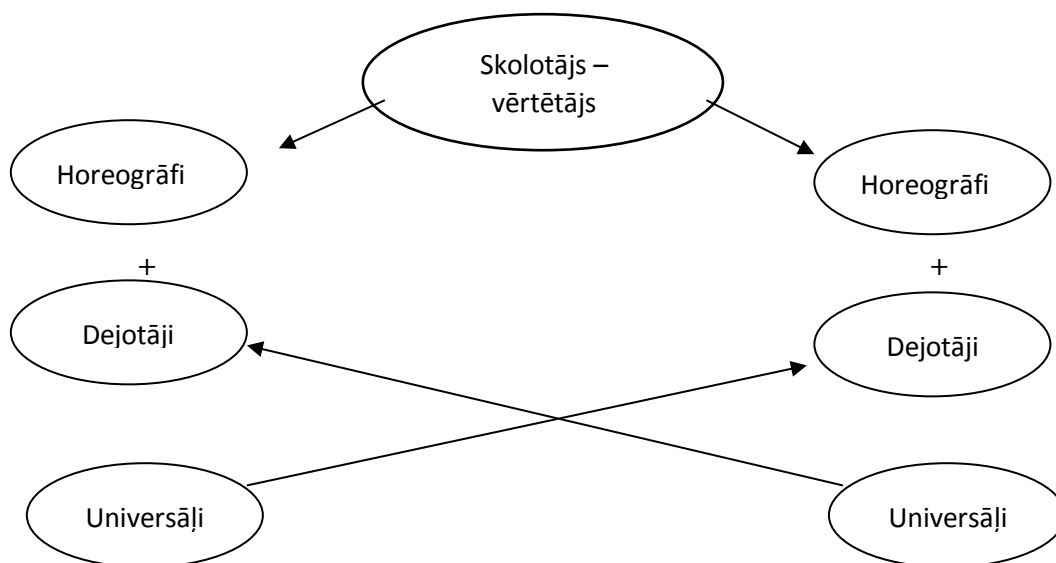

4.2.3.att. Trešās un ceturtais radošās sporta stundas modelis par tēmu „Latviešu tautas dejas kompozīcija” (Lūcija Neicgale)

Horeogrāfu pienākums bija izstrādāt latviešu tautas dejas kompozīciju līdz galam, izmantojot mūziku un vadoties pēc dejojāju spējām un tehniskā izpildījuma. Skolotāja

darbojās kā rosinātājs un vērotājs, atgādinot par tautas dejas elementu atlasi atbilstoši izvēlētajai mūzikai. Universāļiem bija grūts pienākums, jo viņiem vajadzēja sadarboties ar horeogrāfiem, un pārzināt dejotāju izpildītos soļus, zīmējumu maiņas, lai kontroles stundā varētu savas grupas deju iemācīt otrās grupas dejotājiem. Horeogrāfi izstrādāja dejas kompozīciju, balstoties uz metodisko materiālu. Skolotāja ceturtajā mācību stundā vēlreiz atkārtoja par vērtēšanas sistēmu, norādot, kuri kritēriji tiks ņemti vērā, lai nākošajā (kontroles) stundā skolēniem nerastos pārpratumi.

Piektajā radošajā mācību stundā skolotāja bija vērtētājs, kas vērtēja horeogrāfu, dejotāju un universāļu sniegumu. Dejotāju un horeogrāfu darbību skolotāja novērtēja vienādi, jo visa radošā mācību procesa laikā dejotāji sadarbojās ar horeogrāfiem. Dejotāji, izdejojot tautas dejas kompozīciju, atspoguļo savā darbībā horeogrāfa ieguldīto darbu. Universāļi, pēc tāda paša principa kā ir strādājuši horeogrāfi, stundas laikā parāda otras grupas dejotājiem savas grupas izveidoto kompozīciju. Universāļiem ir jābūt komponentiem, lai iemācītu tādu pašu deju, pēc tādiem pašiem kompozīcijas pamatkritērijiem kā to darīja savas grupas dejotāji kopā ar horeogrāfiem (skat. 4.2.4.att.).

4.2.4.att. Piektās radošās (kontroles) sporta stundas modelis par tēmu „Latviešu tautas dejas kompozīcija” (Lūcija Neicgale)

Skolotāja izmantoja konkrētus vērtēšanas kritērijus, ar kuriem tika iepazīstināti skolēni iepriekšējās mācību stundās. Pavisam kopā tika izstrādāti pieci vērtēšanas kritēriji (skat. 4.3.1. tabulu). Pie viena no kritērijiem var iegūt maksimāli 2 punktus. Pirmais no vērtēšanas kritērijiem ir kompozīcijas oriģinalitāte (skat. 4.3.2. tabulu), otrais kritērijs par aptvērienu vai satvērienu izmantošanu kompozīcijas izveidē (skat. 4.3.3. tabulu), 1.grupai tie bija vismaz 5

satvērieni, otrajai grupai 3 aptvērieni, lai iegūtu maksimālo punktu skaitu, kā trešais no vērtēšanas kritērijiem tika izmantots kompozīcijas oriģinalitāte soļos, satvērienos vai aptvērienos (skat. 4.3.4.tabulu), ceturtais kritērijs par kompozīcijai atbilstošu mūzikas izvēli (skat. 4.3.5. tabulu), un pēdējais kritērijs par kompozīcijas sižeta – mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojumu (skat. 4.3.6. tabulu).

Arī kontroles stundās bija vērojams skolēnu prieks un aizrautība, jo pusaudžu vecumam ir raksturīga pašapziņas veidošanās un centība pierādīt savas varēšanas spējas, kas liecina par skolēnu radošuma veicināšanu.

4.3. Pētījuma vērtēšanas kritēriji un iegūtie rezultāti no pedagoģiskajiem novērojumiem

Vērtēšanas kritēriji

4.3.1.tabula

Vērtēšanas kritēriji “Latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē”

Vērtēšanas kritēriji	Punktu skaits (maksimālais 10)
Kompozīcijas oriģinalitāte	2p
Kompozīcijā izmantoti vismaz 3 aptvērieni vai 5 satvērieni	2p
Kompozīcijas oriģinalitāte soļos, satvērienos vai aptvērienos	2p
Kompozīcijai atbilstoša mūzikas izvēle	2p
Kompozīcijā ir sižets – mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojums	2p

Katram kritērijam tiek izdalīti apakškritēriji, lai precīzi varētu novērtēt skolēnu veikumu. Nākamajos kritērijos var redzēt, par kādām darbībām tiek piešķirti 2p, par kādām 1p, un par kādām 0p.

4.3.2.tabula

Vērtēšanas kritēriji par dejas kompozīcijas oriģinalitāti

Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijas oriģinalitāti	Punktu skaits (maksimālais 2)
Ja kompozīcija kopumā ir neredzēta, atšķirīga, vienreizēja, ar jauniem zīmējumiem vai jaunu sižetu	2p

Ja kompozīcijā saskatāmas citu latviešu tautas deju kompozīcijas iezīmes zīmējumos vai sižetā	1p
Ja dejas kompozīcija ir aizgūta no citu horeogrāfu radītajām dejām	0p

4.3.3. tabula

Vērtēšanas kritēriji par aptvērienu vai satvērienu izmantošanu kompozīcijas izveidē

Vērtēšanas kritēriji par aptvērienu vai satvērienu izmantošanu kompozīcijas izveidē	Punktu skaits (maksimālais 2)
Ja kompozīcijā 1. grupa ir izmantojusi vismaz 5 satvērienus, 2. grupa 3 aptvērienus	2p
Ja kompozīcijā 1. grupa ir izmantojusi 3 - 4 satvērieniem, 2. grupa no 1 – 2 aptvērienim	1p
Ja kompozīcijā 1. grupa ir izmantojusi mazāk kā 3 satvērienus, 2. grupa neizmantojusi aptvērienus	0p

4.3.4. tabula

Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijas oriģinalitāti soļos, satvērienos vai aptvērienos

Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijas oriģinalitāti soļos, satvērienos vai aptvērienos	Vērtēšanas kritēriji (maksimālais 2)
Ja katrai grupai ir vismaz viens oriģināls solis un satvēriens vai aptvēriens	2p
Ja katrai grupai ir viens oriģināls solis vai satvēriens, aptvēriens	1p
Ja nav neviena oriģināla soļa vai satvēriena, aptvēriena	0p

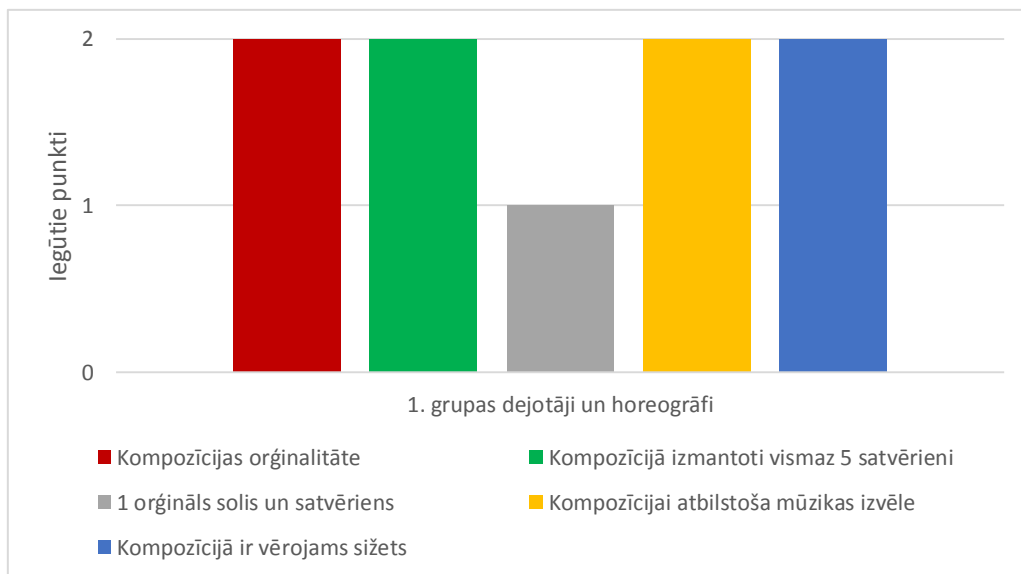
Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijai atbilstošu mūzikas izvēli

Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijai atbilstošu mūzikas izvēli	Punktu skaits (maksimālais 2)
Ja dejas zīmējums atspoguļo mūzikas raksturu, stilu un ir tieši ir atkarīgs no mūzikas tempa un ritma	2p
Ja dejas zīmējums līdz galam neatspoguļo mūzikas raksturu, stilu un tieši nav atkarīgs no mūzikas tempa un ritma	1p
Ja dejas zīmējums neatspoguļo mūzikas raksturu un stilu un nav atkarīgs no mūzikas tempa un ritma	0p

Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijas sižetu – mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojums

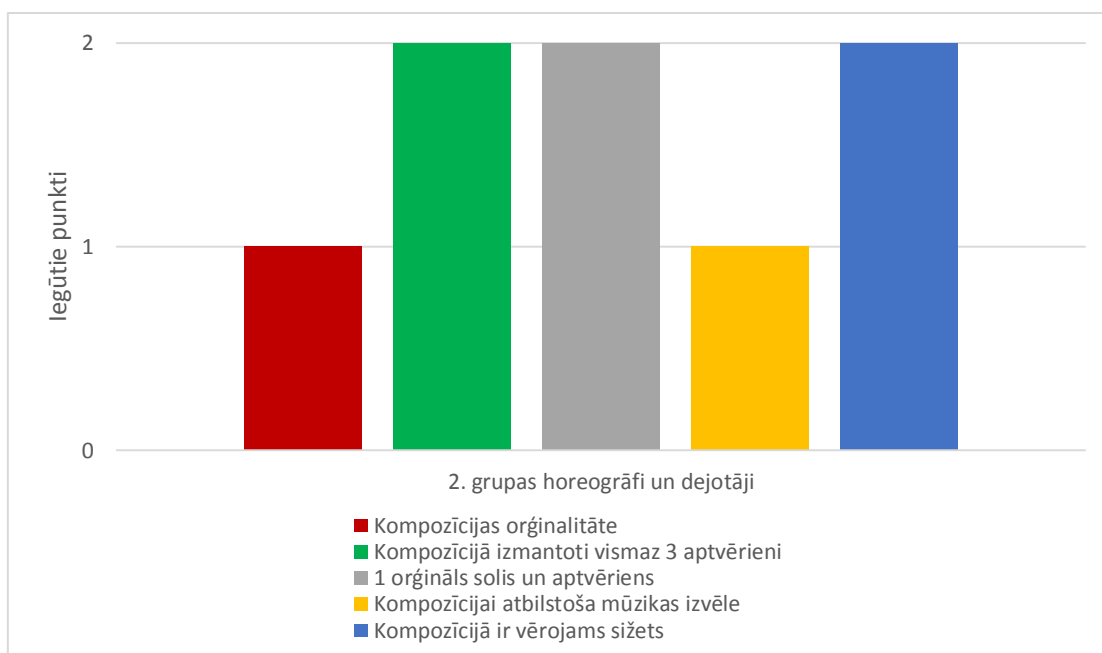
Vērtēšanas kritēriji par kompozīcijas sižetu – mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojums	Vērtēšanas kritēriji (maksimālais 2)
Dejas kompozīcijā ir saskatāma mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojums, ir vispārināts tēls	2p
Dejas kompozīcijā līdz galam nevar izprast mākslas darba tēmu vai idejas atspoguļojumu	1p
Dejas kompozīcijā nevar izprast mākslas darba tēmu vai idejas atspoguļojumu, nav vispārināta tēla	0p

Iegūtie rezultāti. Kontroles stundā (5. stundā) tika novērtēti 23 skolēni, no kuriem 10 bija puīši, 13 meitenes. 1. skolēnu grupā tika novērtēti 7 dejotāji (3 puīši un 4 meitenes), 3 horeogrāfi, 2 universāļi. 2. skolēnu grupā tika novērtēti 8 dejotāji (4 meitenes un 4 puīši), 2 horeogrāfi un 1 universālis.

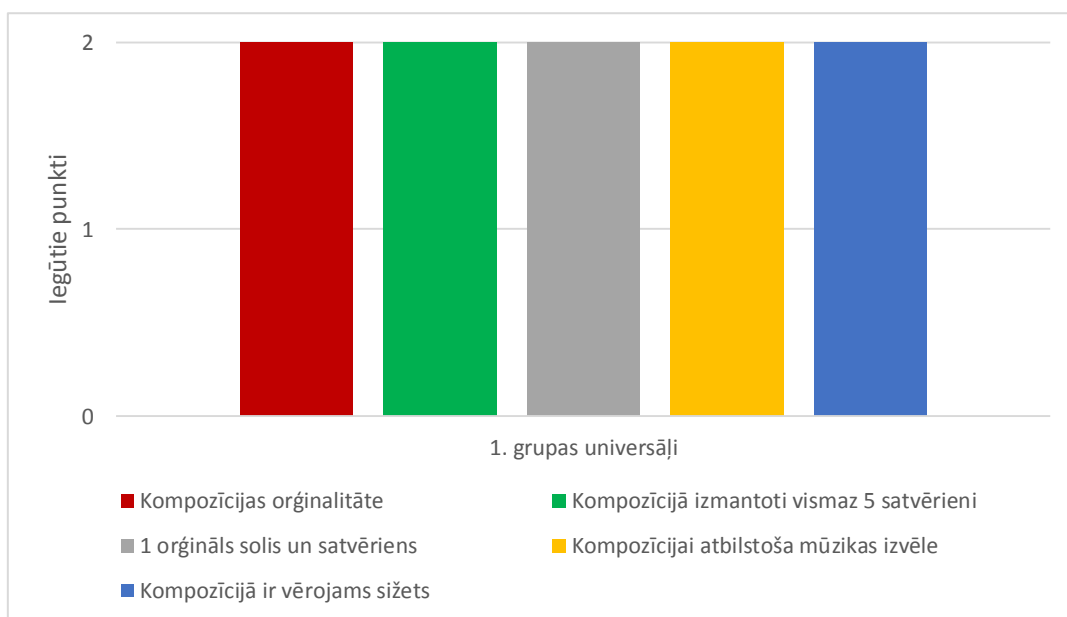
4.3.1. att. 1. skolēnu grupas vērtējumi horeogrāfiem un dejotājiem

Kontroles stundā tika novērtēti pirmās grupas 7 dejotāji un 3 horeogrāfi (kopā 10 skolēni). Kopā skolēni ieguva 9p no 10, kas baļļu sistēmā ir 9 balles (teicami) (skat. 4.3.1.att.). Pirmajai grupai vērtēšanas sistēmā pietrūka viena punkta pie 3. kritērija, kas bija kompozīcijas oriģinalitāte soļos, satvērienos vai aptvērienos. Pirmajai grupai bija satvērieni, līdz ar to tiem vajadzēja būt vismaz vienam oriģinālam satvērienam un vienam oriģinālam deju solim. Dejojāji bija parādījuši divus oriģinālus soļus, tomēr grupas veidotā satvēriena nebija, līdz ar to, no diviem punktiem viņi saņēma vienu. Kontroles stundā nepiedalījās viens puisis, līdz ar to dejotāju skaits bija nepāra (7). Tā kā pirmā grupa ļoti veiksmīgi ar situāciju tika galā: meitene, kurai nebija pāra piedalījās dejā, tad skolotāja izlēma grupai piešķirt vienu punktu par patstāvīgu problēmas atrisināšanu. Līdz ar to, kopvērtējumā iegūstot 10 balles (izcili).

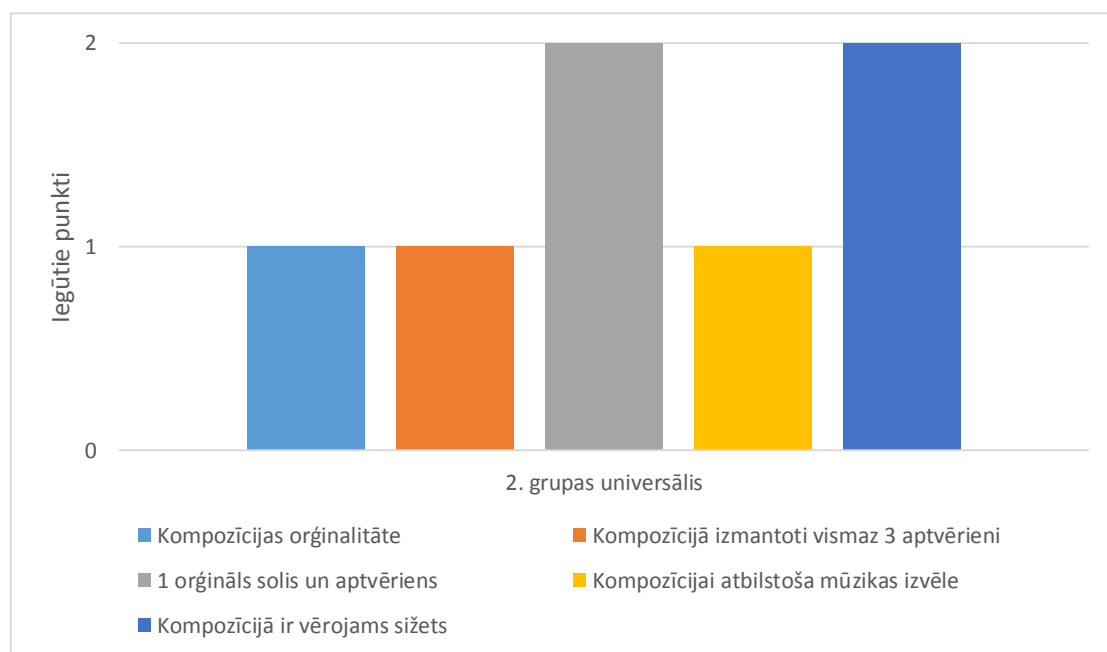
4.3.2. att. 2. skolēnu grupas vērtējumi horeogrāfiem un dejotājiem

Otrās grupas 8 dejotāji un 2 horeogrāfi ieguva 8p no 10, kas baļļu sistēma ir 8 balles (ļoti labi) (skat. 4.3.2. att.). Otrās grupas skolēniem pietrūka viena punkta pie 1. vērtēšanas kritērija, kas bija par kompozīcijas oriģinalitāti. Skolēnu zīmējumu izveide bija stipri līdzīga latviešu tautas dejai “Mēs ciemiņus gaidīdami”, kur sākumā dejotāji dejo pa apli, turpinājumā izvietojas līnijās, un galvenajā daļā tiek izpildīti solo dejojumi, tomēr sižetā bija saskatāma gan tēma, gan ideja, līdz ar to iegūstot vienu punktu no diviem. Pie 4. kritērija: kompozīcijai atbilstoša mūzikas izvēle, skolēni ieguva vienu punktu no diviem, jo zīmējumi neattīstījās reizē ar mūziku. Daudzās dejas kompozīcijas vietās bija dejas mūzikas rakstura maiņas, tomēr skolēni turpināja izpildīt tos pašus deju soļus, tādus pašos kompozīcijas zīmējumos.

4.3.3. att. 1. skolēnu grupas vērtējumi universāļiem

Kontroles stundā tika vērtēti arī pirmās grupas universāļi, kas bija divi skolēni. Abi skolēni ieguva maksimālo punktu skaitu, baļļu sistēmā 10 balles (izcili) (skat. 4.3.3. att.). Universāļi pārsteidza ar savu radošo pienesumu, proti, 3.kritērijā par kompozīcijas oriģinalitāti soļos un satvērienos, kur bija kļūdījušies 1. grupas dejotāji un horeogrāfi, universāļi pievienoja sevis radīto vienu satvērienu, līdz ar to iegūstot maksimālos divus punktus pie 3. kritērija. Visi kritēriji tika ievēroti. Universāļu darbs bija visgrūtākais, jo tiem vajadzēja orientēties palīgmateriālos, sekot līdz horeogrāfu un dejotāju darbībām.

4.3.4. att. 2. skolēnu grupas vērtējumi universāļim

Otrās grupas universālis ieguva 7 no 10 punktiem, kas baļļu sistēmā ir 7balles (labi) (skat. 4.3.4. att.). Tā pat kā otrās grupas horeogrāfiem un dejotājiem pietrūka viena punkta pie 1. vērtēšanas kritērija, kas bija par kompozīcijas oriģinalitāti. Tieši tādu pašu dejas iestudējumu universālis rādīja pirmās grupas dejotājiem, kur deju zīmējums bija stipri līdzīgs latviešu tautas dejā “Mēs ciemiņus gaidīdami”. Pie otrā vērtēšanas kritērija, kas bija par triju aptvērīenu izmantošanu dejas kompozīcijā universālis ieguva 1p, jo vienu no satvērieniem bija aizmirsis, izmantojot tikai divus latviešu tautas dejas satvērienus. Pie 4. kritērija : kompozīcijai atbilstoša mūzikas izvēle, skolēns ieguva vienu punktu no diviem, jo mācot deju pirmās grupas dejotājiem, nebija izmainījis deju zīmējumu harmonisku pāreju mūzikas ritmā un tempā.

4.4.Pārrunas ar skolēniem pedagoģiskā novērojuma beigās

Pārrunās piedalījās visa klase kontroles stundā, pēdējās 5min. Pārrunas notika ar mērķi izprast skolēnu attieksmi un zināšanas par radošo mācību darba plānu un izanalizēt savas, kā skolotājas, darbību, lai pilnveidotu savas pedagoģiskās kompetences. Pārrunu laikā skolēni novērtēja savu sniegumu, ko tie ir iemācījušies, kas bija labi, un kas ne tik.

Pārrunas notika nosēžoties aplī, lai gaisotne būtu nepiespiesta un brīva. Kā pirmo jautājumu skolotāja uzdeva: kas patika radošajās mācību stundās, kas ne tik. Kāpēc? (Skat. 4. pielikumu) Šeit viedokļu un atbilžu bija ļoti daudz un dažādas. Apmēram 11 no 23 skolēniem minēja, ka patika darbs grupās, jo sporta stundās reti, kad izmanto grupu darbu. Savukārt, apmēram, 6 no 23 bērniem minēja, ka tieši nepatika grupu darbs, jo grūti bija saskaņot savas vēlmes un idejas. Apmēram 4 no 23 skolēniem teica, ka radošā sporta stunda bija pavisam citādāka, neminot patīk vai nē, uzsverot, ka nekad nav stundā strādājuši ar teorētisko materiālu. Apmēram 17 no 23 skolēniem minēja, ka ļoti patika izstrādātās lomas, kuras paši skolēni varēja izvēlēties.

Uz nākamo jautājumu: kas sagādāja vislielākās grūtības? Kāpēc? (skat. 4. pielikumu) Apmēram 18 no 23 bērniem atbildēja vienoties par latviešu tautas dejas kompozīcijas tēmu, ideju un sižetu. Izskanēja viedokļi, ka daudzi uzstāja par savu izdomāto tēmu, ideju un sižetu, neļaujot citiem skolēniem izteikt savu viedokli. Daži no skolēniem apgalvoja, ka grūti bija atrast problēmām risinājumus. Kā vienu no grūtībām skolēni minēja sadarbošanos grupās, jo katrs esam citādāks. Tas, protams, ir tikai pašsaprotams, ka skolēnu raksturi, temperamenti, viedokļi un uzskati ir dažādi, līdz ar to sadarboties nenācās viegli, tomēr autore uzskata, ka strādājot grupās, skolēni attīsta sadarbošanās prasmes, kuras nepieciešamas dzīvē. Skolēni

minēja, ka grūtības sagādāja arī nelielais laika posms, kas tika atvēlēts radošajam mācību procesam- latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē. Skolēni uzskata, ka viņiem nepietika laika, lai kvalitatīvi sagatavotu savu priekšnesumu, līdz ar to, uzskatot, ka vērtēšanas sistēma nebija adekvāta, jo laika viņiem bija par maz. Darba autore piekrīt skolēnu atbildēm par laika trūkumu, jo 2x40min pagāja tiešām ļoti ātri, un, tā kā šāda veida uzdevums viņiem tika dots pirmo reizi, skolēniem trūka zināšanas un pieredze, līdz ar to daudz laika pagāja, lai skolēni saprastu, kas un kā viņiem jādara.

Uz trešo jautājumu: vai latviešu tautas dejas kompozīcijas izveide bija interesants uzdevums? (Skat. 4. pielikumu) Apmēram 22 no 23 skolēniem atbildēja, ka, jā, tas bijis interesants uzdevums. Atbildot uz “kāpēc,” domas dalījās. Lielākā daļa no skolēniem atbildēja, ka interesanti bija veidot savu dejas kompozīciju. Pēc skolotājas vērojumiem, skolēniem tiešām patika izstrādāt savas dejas kompozīciju, un tas bija redzams vērtēšanas stundā, kad skolēni ar lepnumu izpildīja savas radītās dejas kompozīciju. Šāda veida uzdevums ne tikai attīstīja radošo domāšanu, bet arī cēla skolēnos pašapziņu, drosmi uzstāties publikas priekšā. Daļa no skolēniem atbildēja, ka pati interesantākā esot bijusi krēslu metode, jo tur skolēni patiešām esot iejutušies un izbaudījuši sapņotāja, reālista un kritiķa lomu. Citi skolēni savukārt uzsvēra, ka interesanti bija iejusties horeogrāfa, dejojāja, universāla tēlā. Viens no skolēniem, kurš bija iejuties horeogrāfa lomā, apgalvoja, ka vēlētos tālāk iet mācīties par horeogrāfu, apgalvojot, ka ar saviem horeogrāfa pienākumiem viņš veiksmīgi tika galā.

Uz iepriekš pēdējo jautājumu: ko Jūs mainītu uzdevumā, ja būtu iespēja? (Skat. 4. pielikumu) Apmēram 7 no 23 skolēniem atbildēja – vērtēšanas sistēmu, kas viņuprāt nebija objektīva. Skolēni izteica viedokli, ja kompozīcija ir izveidota, tad visiem skolēniem jāliek 10 balles. Daži, apmēram 4 skolēni atbildēja, ka pagarinātu laiku uzdevuma veikšanai. 1 skolēns izteica vēlmi dejojot latviešu tautas dejas tērpos, jo nekad to nav darījis. 2 no skolēniem ierosināja veidot kompozīciju nevis latviešu tautas dejas elementos, bet gan veidot brīvā stilā, kur tiktu iekļauti triku elementi. 2 no skolēniem atbildēja, ka nemainītu neko.

Uz pēdējo jautājumu: kur vēl Jūs varētu izmantot savu latviešu tautas dejas kompozīciju? (Skat. 4. pielikumu) Apmēram 9 skolēni no 23 atbildēja, ka kompozīciju varētu izmantot skolas pasākumos. Mazāk par 9 skolēniem atbildēja, ka ar izveidoto kompozīciju varētu piedalīties jaunrades deju konkursos. 3 skolēni apgalvoja, ka latviešu tautas dejas pamatsoļus, satvērienus un aptvērienus var izmantot balles laikā. 2 skolēni ierosināja, ka kompozīciju varētu izmantot sporta stundās iesildošajā vai atsildošajā daļā. 1 skolēns atbildēja, ka kompozīciju var izmantot mūzikas stundās.

Pārrunu beigās skolotāja aicināja skolēniem veikt secinājumus par savu padarīto darbu un ieguldījumu latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē. Lai rosinātu skolēnus tika uzdoti palīgjaudājumi: Ko Jūs iemācījāties? Kādas galvenās atziņas ieguvāt? Ko sapratāt un varbūt ko nesapratāt no mācību uzdevuma? Kāds bija Jūsu personīgais ieguldījums latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē? (Skat. 4. pielikumu)

Apmēram 18 no 23 skolēniem teica, ka iemācījušies ir latviešu tautas dejas pamatsoļus, aptvērīenus un satvērīenus. 5 skolēni apgalvoja, ka pamatsoļus, aptvērīenus un satvērīenus mācēja pirms tam. Apmēram 7 skolēni apgalvoja, ka iemācījās uz klausīt citu grupu biedru viedokļus, kas procesa laikā nebija viegli, jo likās, ka savs viedoklis ir vispareizākais un precīzākais. Horeogrāfu lomu skolēni teica, ka izpratuši ir jēdzienus kā latviešu tautas dejas pamatprincipi, horeogrāfiskie izteiksmes līdzekļi, skatuves mākslas dramaturģijas principi.

Gandrīz visi skolēni minēja faktu, ka bez katra skolēna dalības, nebūtu iespējama latviešu tautas dejas kompozīcijas izveide. Katrai lomai bija liela nozīme mācību procesā, kas bija cieši saistītas. Piemēram, ja nebūtu dejojāju, horeogrāfiem nebūtu, kam mācīt dejas kompozīciju, savukārt ja nebūtu horeogrāfu, tad netiktu radīta kompozīcija. Universāļiem savukārt bija uzdevums iemācīt savas grupas deju otrās grupas dejojājiem, lai nostiprinātu zināšanas satvērīenos un aptvērīenos, kā arī mācītos izpildīt latviešu tautas dejas pamatsoļus uz 16 taktīm.

SECINĀJUMI

Autores secinājumi par teorētisko daļu:

- Kreativitāte ir cilvēka radošās spējas ar kuras palīdzību tiek radīti darbi, produkti, kas ir inovatīvi, oriģināli un noderīgi konkrētajā sociālajā kontekstā.
- Radošums ir pamatā, lai sasniegtu lielus panākumus dzīvē.
- Radošā domāšana piemīt katram cilvēkam.
- Latviešu tautas dejas pirmssākumi meklējami tālā senatnē, kas saistās ar gadalaiku un cilvēka mūža nozīmīgajiem svētkiem.
- Lai izveidotu latviešu tautas dejas kompozīciju ir jāievēro vienotie kompozīcijas pamatprincipi.
- Jēdzieni: tēma, ideja, sižets ir savstarpēji saistīti, kas ir pamats, lai izveidotu latviešu tautas dejas kompozīciju.
- Sporta stundā radošo domāšanu var attīstīt stundas alternatīva variants, stundā pielietotie līdzekļi, metodes, organizēšanas formas, kas ir inovatīvas.

Pedagoģiskā pētījuma ietvaros autore secina:

- Radošu un harmoniski attīstītu skolēnu sporta stundā var sekmēt tikai tāds skolotājs kuram piemīt pedagoģiskās zināšanas un kurš nebaidās izmantot inovatīvas mācību metodes, līdzekļus un darba formas.
- Balstoties uz pedagoģisko novērojumu tiek izdarīti secinājumi, ka ar radošām mācību stundām skolēni apgūst mācību vielu daudz ātrāk un vieglāk, caur pozitīvām emocijām prieku un interesi.
- Piešķirot skolēniem lomas tiek paspildināta iztēle, kas savukārt ietekmē radošo domāšanu.
- Radošums tiek veicināts, ja skolēniem pašiem ir jārisina problēmas, jāizdomā risinājumi, kas šajā darbā bija: latviešu tautas dejas kompozīcijas tēmas, idejas un sižeta meklējumi.
- Radošo darbu raksturo arī darba oriģinalitāte, kur skolēni vienojās par vienu pašu domātu latviešu tautas dejas soli un aptvērienu vai satvērienu.
- Radošums tiek veicināts, ja skolēni realizē savu ideju, proti, izstrādā latviešu tautas dejas kompozīciju.
- Radošo darbību raksturo skolēnu aktivitāte un ieinteresētība, kur paši var apliecināt savas spējas, prasmes un iemaņas.

- Radošums tika veicināts arī pārrunu laikā, kur skolēni analizēja savu padarīto darbu, un novērtēja apgūto latviešu tautas dejas kompozīcijas izmantošanu tālākajos dzīves notikumos.

Izstrādāto un novadīto radošo sporta stundu modeļi par tēmu “Latviešu tautas dejas kompozīcija”, pedagoģisko vērojumu un pārrunu rezultāti ļauj secināt, ka rastas atbildes uz izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem un uzdevumi ir izpildīti, diplomdarba mērķis ir sasniegts.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

1. [b.a.] *Sporta stundas skolās: No konveijera ģērbtuvēs līdz "bastošanai"*[tiešsaiste] – [atsauce 01.05.2017] Pieejams: <http://www.lsm.lv/raksts/latvija/zinas/sporta-stundas-skolas-no-konveijera-gerbtuves-lidz-bastosanai.a178526/>
2. **Baldunčiks, J.** (1999). *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: "Jumava". 879.lpp.
3. **Bebre, R.** (2011). *Kreativitātes psiholoģija*. Rīga: SIA "JUMI". 212.lpp.
4. **Camp, J.** (1981). *Philosophical Problems of Dance Criticismus*. "Temple University"
5. **Csikszentmihalyi, M.** (1996). *Creativity. Flow and the psychology of discovery and invention*. (1st ed.). New York: HarperCollins Publishers.
6. **Dombrava, E.** (2011). *Kā atmodināt radošumu da vinči gēns*. Rīga: SIA "Drukātava". 240.lpp.
7. **Drulle, E.** (2013). *Latvija dejo*. Rīga: Atēna. 320.lpp.
8. **Grigorenko, L., Stenberg, J., Singer, L.** (2004). *Creativity. From potential to realization*. (1st ed.). Washington: American Psychological Association.
9. **Jansone, R., Krauksts, V.** (2005). *Sporta izglītības didaktika skolā*. Rīga: "Raka". 335.lpp.
10. **Jonathan A., Plucker, Ronald A., Beghetto, Gayle T. Dow.** (2010). *Why Isn't Creativity More Important to Educational Psychologists? Potentials, Pitfalls, and Future Directions in Creativity Research*. [skatīts 08.05.2017.]. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15326985ep3902> .
11. **Jurgena, I.** (2001). *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: SIA "Izglītības soli". 131.lpp.
12. **Jurgena, I.** (2010). *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: SIA "N.I.M.S.". 172.lpp.
13. **Klārks, R.** (2013). *Nost ar garlaicīgām mācību stundām*. Rīga: "Zvaigzne ABC". 379.lpp.
14. **Lasmane, M.** (1962). *Latviešu tautas dejas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība
15. **Nellke, M.** (2003). *Kreativitātes metodes radošo spēju attīstīšanai*. Rīga: SIA "BALTA eko". 126.lpp.
16. Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem: Ministru kabineta 2014.gada 12.augusts noteikumi nr. 468. Latvijas Vēstnesis, 2014. 22. augusts, nr. 165 (5225). [skatīts 06. 04. 2017.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=268342>.
17. Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem: Ministru kabineta 2013.gada 21.maija

- noteikumi nr. 281. Latvijas Vēstnesis, 2013. 5. jūnijs, nr. 107 (4913). [skatīts 04.04.2017.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=268342>.
- Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/283/Spalva_R_Dejas_kompozicijas_prasmju_attistiba_2006.pdf?sequence=1.
18. Profesijas standarts. Izglītības un zinātnes ministrija. 2004. 27. februāris, nr. 116. [skatīts 12.05.2017.].Pieejams: <http://visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/ps0477.pdf>
19. **Račicka, I.** (1999.-2000). Iztēle pirmsskolēna kreativitātes saturā. No: *Radoša personība 1. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: Vārti, 1999.-2000. 258.lpp.
20. **Rudzītis, A., Grāvītis, U.** (2008). *Rokasgrāmata veiksmīgam basketbola trenerim*. Rīga: “Jumava”. 171.lpp.
21. **Saulīte, I. E.** (2014). *Latviešu dejas pamati*. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs. 47.lpp.
22. **Spalva, R.** (1989). *Dejas kompozīcijas teorijas pamatjautājumi*. Rīga: Republikāniskais mākslas mācību iestāžu metodiskais kabinets. 30.lpp.
23. **Spalva, R.** (2006). *Dejas kompozīcijas prasmju attīstība studentu mākslinieciskajā darbībā*. Promocijas darbs.[skatīts 17.05.2017.].
24. **Spalva, R.** *Improvizācijas metode dejas kompozīcijas apguves procesā*. Zinātniskie raksti. Latvija: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija. 313.-317.lpp. [skatīts 28.04.2017.].Pieejams: http://pedagogubiblioteka.rpiva.lv/wp-content/uploads/2013/02/6_starptzinkonf-313-317lpp.pdf.
25. **Sūna, H.** (1965). *Latviešu rotaļas un rotaļdejas*. Rīga: “Zinātne”. 648.lpp.
26. **Širina, A.** (2016). *Grupu darba metodes izmantošana skolā*. Rīga: “AISMA”. 92.lpp.

PIELIKUMI

Sporta stundas bāzes plāns tēmai "Latviešu tautas dejas"

Nedēļa	Jaunā viela	Pilnveidošana atkārtošana	Attīstīt	Sociālo prasmju attīstīšana
1.	1.Turpināt mācīt tautas dejas pamatsoļus	1.Pilnveidot latviešu tautas dejas satvērienus	1. Attīstīt ritma izjūtu	1. Attīstīt pašnovērtējuma prasmes
	2. Turpināt mācīt aptvērienus latviešu tautas dejās	2. Pilnveidot tautas dejas pamatsoļus	2.Attīstīt kustību koordināciju	2. Attīstīt prasmi sadarboties pāros
2.	1. Turpināt mācīt roku stāvokļus latviešu tautas dejās	1. Pilnveidot tautas dejas aptvērienus	1. Attīstīt spēju orientēties telpā	1. Attīstīt prasmi uz klausīt citus

Metodiskais materiāls skolēniem
Latviešu tautas dejas kompozīcija

Pamtpincipi:

Kompozicionālās vienotības princips. Tas tiek realizēts ar tādu mākslas darba uzbūves starpniecību, kurā visas daļas ir savstarpēji harmoniski saistītas. Tas attiecas uz dramaturģijas likumu ievērošanu, mākslas darba izteiksmes līdzekļiem – tiem jābūt savstarpēji loģiski saistītiem (Spalva, R., 1989).

Pakārtotības princips. Mazāk svarīgas darbības līnijas pakļaušana galvenajai. Tas var izpausties kā saturā, tā arī formā. Saturā tā ir sižeta līniju pakļaušana galvenajai tēmai, formā – īpašā izteiksmes līdzekļu konstrukcijā. Piemēram, zīmējums solo dejā veidojams tā, lai visveiksmīgāk atklātu dejas saturu un nodemonstrētu izveidoto dejas leksiku. (Spalva R., 1989)

Formas un satura vienotības princips. To raksturo daudzveidīgu savstarpēju saišu rašanās mākslas darba tapšanas gaitā. Galvenais šajās attiecībās ir satura un formas harmoniska mijiedarbība. Darba gaitā saturs un forma bieži nonāk pretrunā. Piemēram, sacerētas jaunas kustības, kas ir pretrunā ar ideju, mērķi un vīziju (Spalva, R., 1989).

Radošā procesa norise:

1. Idejas meklējumi
2. Tēmas atspoguļojums ar latviešu tautas deju pamatelementu un izteiksmes līdzekļu palīdzību
3. Darbs pie horeogrāfiskas formas veidošanas. Darba realizācija konkrētos tēlos (Spalva, R., 1989).

Horeogrāfiska satura raksturotāji:

Ideja – tā ir mākslas darba filozofiska koncepcija.

Tēma – idejiskā iecere. Piemēram, mīlestība, darbs, atpūta u.t.t

Sižets – mākslas darba tēmas un idejas atspoguļojums. Šeit būtiska ir materiāla atlase. Jārada vispārināts tēls (Spalva, R., 1989).

Horeogrāfiskie izteiksmes līdzekļi:

1. Soļi, soļu kombinācijas, kāju piesitieni.
2. Roku stāvokļi, satvērieni, aptvērieni.
3. Dejas zīmējumi.

Horeogrāfiskie izteiksmes līdzekļi papildināti ar dejas ietērpu, izteiksmīgu izpildījumu un skatuves noformējumu (Spalva, R., 1989).

Dejas zīmējumu veidošana

- Zīmējums, tāpat kā visa kompozīcija, ir pakārtots dejas idejai. Atkarībā izvirzītā uzdevuma, zīmējums var būt veidots simetriski (līdzsvarā) vai asimetriski. Tautas dejā visbiežāk tiek veidota simetrija (Spalva, R., 1989).
- Zīmējumi, to maiņa var spēcīgi iedarboties uz skatītāju emocijām, veidot spilgtu horeogrāfisku tēlu. Ir veidojies uzskats, ka horizontālas līnijas izsaka mieru un statiku, vertikālas pauž augstākās jūtas, diagonāles izsaka dinamiku, uzbudinājumu (Spalva, R., 1989).
- Dejas zīmējumam jābūt daudzveidīgam, tomēr, oriģinalitāte nedrīkst kļūt par pašmērķi. Arī tādā gadījumā, ja zīmējums ir dejas vadmotīvs, tam jābūt ir loģiski veidotam un pakļautam idejai un tēliem (Spalva, R., 1989).
- Dejas zīmējumiem jāattīstās no vienkāršākā uz sarežģītāko, lai dejas kulminācijai (dejas beigās) atbilstu vispiesātinātākais zīmējums (Spalva, R., 1989).
- Dejas attīstība paredz loģisku saistību starp atsevišķiem zīmējumiem. Tāpat arī katrs nākošais zīmējums attīsta un papildina iepriekšējo. Arī pārejām no viena zīmējuma uz otru jābūt līdzsvarotām, emocionāli iedarbīgām. Tās ir kā saites, kas savieno galveno darbības mezglu (Spalva, R., 1989).
- Deju zīmējums ir atkarīgs no mūzikas izvēles. Tas atspoguļo mūzikas raksturu, stilu, ir tieši atkarīgs no mūzikas tempa un ritma. Dejas zīmējums attīstās reizē ar mūziku – ir “skaļāks”, “klusāks”, ātrāks vai lēnāks. Dejā tā pat kā mūzikā viena horeogrāfiskā frāze pāriet otra. Ja seko muzikālas tēmas atkārtojums (visbiežāk – piedziedājums), horeogrāfiem tas jāatspoguļo ar atkārtojumu (Spalva, R., 1989).

Skatuves mākslas dramaturģiskās darbības principi:

- Ievads – dejas uznāciens un sākums, nelielas kompozīcijas.
- Ekspozīcija – iepazīstina ar darbību, tiek iepazīstināti ar tēliem. Ekspozīcijas attīstību nosaka kompozīcijas raksturs.
- Attīstība – veidojas notikumi, konflikti.
- Mazā kulminācija – Konflikti iegūst kāpinājumu.
- Kulminācija – Kompozīcijas augstākais punkts, kas izpaužas kompozīcijas elementu piesātinājumā. Emocionāls spriegums.
- Atrisinājums – nobeigums, kurš atrisina iecerī. Atrisinājumu un kulmināciju var arī sapludināt kopā, lai panāktu lielāku emocionālo iespaidu (Spalva, R., Dejas kompozīcijas prasmju attīstība studentu mākslinieciskajā darbībā).

Latviešu tautas dejas pamatelementi

Roku stāvokļi

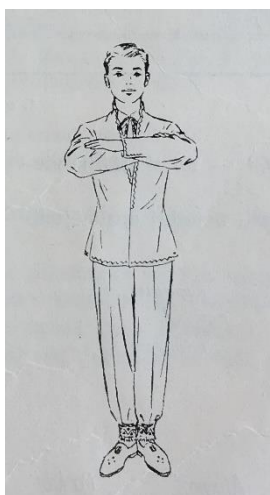
2.1.att. Rokas nolaistas

2.2. att. Rokas sānos

2.3.att. Rokas paceltas sānis

2.4. att. Rokas sakrustotas

Satvērieni

2.5. att. Parastais roku satvēriens,
rokas lejā

2.6. att. Paceltas slīpi uz priekšu uz leju

2.7.att. Parastais roku satvēriens, plecu augstumā

2.8.att. Izstieptu roku satvēriens

2.9. att. Sasveicināšanās, rokas nolaistas lejā

2.10. att. Rokas izstieptas

2.11. att. Sasveicināšanās, rokas paceltas uz augšu 2.12.att. Krustiskais, vidukļa augstumā

2.13. att. Krustiskais, plecu augstumā

2.14.att. Krustiskais, aiz muguras

2.15. att. Vijas satvēriens

2.16. att. Slēgtais, rokas nolaistas

2.17. att. Slēgtais, rokas sānis izstieptas

2.18. att. Slēgtais, veidojot vārtiņus

2.19. att. Slēgtais, izstieptas plecu augstumā

2.20. att. Slēgtais vilkšanās

2.21. att. Slēgtais elkoņu

Aptvērieni

2.22. att. Parastais, rokas plecu augstumā

2.23. att. Latgaliskais

2.24. att. Vaļējais vidukļa un plecu

2.25. att. Slēgtais vidukļa un plecu

2.26. att. Labo un kreiso roku aptvēriens

Trešās bāzes stundā izmantotā rotaļa

Rotaļas nosaukums: Parādi, ko proti

Rotaļas dalībnieku skaits: Neierobežots

Rotaļas apraksts: Skolotāja sadala skolēnus vairākās grupās, atkarībā no dalībnieku skaita, tā, lai katrā grupā būtu no 4-8 dalībniekiem. Katrā grupā vēlams, lai būtu pāra (4;6;8) dalībnieku skaits. Kad grupas tiek sadalītas, skolotājs iepazīstina ar rotaļas noteikumiem. Katra grupa izvelk vienu lapiņu, uz kuras ir rakstīts viens no latviešu tautas dejas pamatsoljiem un norādīts satvēriens vai aptvēriens. Kad skolēni izvelk lapiņu, kur norādīts, piemēram, vieglā polka + satvēriens, skolēniem grupā ir jāizdomā un jāatsauc atmiņā, kā ir jāizpilda solis un radoši jāizdomā kombinācija, kura sastāv no izvilktā soļa un viena no izdomātajiem satvērieniem. Grupai ir dotas 20 sek. laika, kuras skaita skaļi pārējo grupu biedri. Pēc 20 sek., skolēni pāros izpilda kombināciju (piemēram, polka + labo un kreiso roku aptvēriens). Ja kombinācijā ir pareizi izpildīts solis un aptvēriens tiek iegūti 2p, ja tikai viens no latviešu tautas dejas pamatelementiem 1p, ja netiek parādīta kombinācija, vai kombinācijā neviens no elementiem nav izpildīts pareizi – 0p. Ja grupa nespēj izdomāt kombināciju 20 sek. laikā, tad tiek dota iespēja nākamajai grupai nopelnīt papildus 2p, bet laiks tiek samazināts līdz 10 sek. Kombinācijās satvērieni un aptvērieni nevar atkārtoties. Uzvar tā grupa, kura ir nopelnījusi visvairāk punktu.

Pārrunu jautājumi

- 1) Kas patika radošajās mācību stundās, kas ne tik? Kāpēc?
- 2) Kas sagādāja vislielākās grūtības? Kāpēc?
- 3) Vai latviešu tautas dejas kompozīcijas izveide bija interesants uzdevums? Kāpēc?
- 4) Ko Jūs mainītu uzdevumā, ja būtu iespēja? Kāpēc?
- 5) Kur vēl Jūs varētu izmantot savu latviešu tautas dejas kompozīciju?

Palīgjaudājumi pašvērtējumam:

- 1) Ko Jūs iemācījāties?
- 2) Kādas galvenās atziņas ieguvāt?
- 3) Ko sapratāt un varbūt ko nesapratāt no mācību uzdevuma?
- 4) Kāds bija Jūsu personīgais ieguldījums latviešu tautas dejas kompozīcijas izveidē?

